
Privatizacija in korporativizacija javne univerze

Lilijana Burcar

Posvečam moji teti Leopoldi

Vloga in pomen javne univerze ter ostalih oblik javnega izobraževanja sta danes podvržena neoliberalni prestrukturalizaciji. Ta od univerze namesto ohranjanja znanja kot vsem dostopnega javnega dobrega in razvijanja znanosti za splošno dobrobit človeštva – pri vsem tem gre za občo davkoplačevalsko sponzorirano dejavnost – zahteva prehod k vsiljenim diktatom profitno naravnane tržne logike. To se med drugim kaže v komercializaciji in posledično v vsebinsko vse bolj okleščanih izobraževalnih dejavnostih kakor tudi v komodifikaciji ter privatizaciji znanja in znanosti v imenu ustvarjanja zasebnega dobička korporacij in nekaterih posameznikov. Pri tem izstopajo prav na novo legalizirana in s strani neoliberalne države univerzam in drugim raziskovalnim institucijam sistematično vsiljena javno-zasebna »partnerstva«, znotraj katerih so javne institucije postavljene v podrejeni položaj. Razumevanje teh procesov je sestavni del širšega razumevanja neoliberalizma, ki je drugo ime za novo fazo rekonstruirane in okrepljene kapitalistične ekspanzije: tj. za povečevanje zasebne akumulacije kapitala peščice na račun kolektivnega razlastninjenja, poglobljenega izkoriščanja in masovnega osiromašenja svetovnega prebivalstva.

Neoliberalizem namreč zaznamujeta 1) komodifikacija in pozasebljenje tako javnega dobrega kot najrazličnejših dejavnosti in storitev, potrebnih za funkcioniranje neke skupnosti. To se v *evro-atlantskem prostoru* kaže v vzpostavljanju zasebnega korporativnega lastništva in višjih kartelnih cen nad poprej javno – državno ali mestno – upravljanimi dobrinami, kot so voda, elektrika in javne površine; nad javnimi storitvami, kot so telekomunikacije, elektrika, železniški in avtobusni prevozi, ter nad dejavnostmi, ki naj bi bile povezane z ohr-

---

I Prva tretjina pričujočega prispevka je bila v predelani in skrženi obliki uporabljena pri sestavi manifesta Akademске solidarnosti iz Zagreba in Visokošolskega sindikata FF proti privatizaciji in komercializaciji javne univerze.

njanjem države blaginje, kot so zdravstvena oskrba, oskrba starostnikov, izobraževanje, pokojninski in drugi javni skladi. Kaže se tudi v privatizaciji ustanov in služb, kot so denimo zapori in kontrole letenja (Kumar in Hill, 2009). Pri tem je pomembno zavedanje, da gre v vseh primerih privatizacije javnega dobrega v bistvu za vzpostavitev zasebnih pridobitniških dejavnosti, ki so subvencionirane iz javnega proračuna. To pomeni, da so zagonski stroški in stroški, povezani z vzdrževanjem infrastrukture, in drugi obratovalni stroški pokriti s strani davkoplačevalcev, medtem ko se dobiček steka v nekaj zasebnih rok in ne nazaj v skupnost; zaradi tega govorimo o *socializaciji stroškov in privatizaciji profita*.²

Neoliberalizem hkrati zaznamujejo 2) agresivno krčenje in odvzemanje delavskih pravic ter nova oblika nadzora nad hierarhično segmentirano in sistematično podcenjeno delovno silo in menedžeriranja le-te. Vse to se kaže v deregulaciji oziroma fleksibilizaciji trga dela, kjer gre za naraščanje vrst zaposlitev za določen in polovičen delovni čas (tudi v na novo privatiziranem javnem sektorju), in v ponovnem odkrivanju oziroma izumljanju novih vrst podplačanih in razvrednotenih oblik dela s pomočjo outsourcinga in podizvajalstva, kar je denimo (industrijsko) delo na domu in delo v sweatshopih. Iz tovrstnih fleksibilnih in vse bolj podjemnih oblik dela izhaja povečana eksploatacija in hkrati segregirana fragmentacija mezdnega delavstva. Fleksibilne oblike dela, kot je delo za polovičen čas, namreč niso obravnavane kot polne oblike dela in zato po zakonu ne prinašajo osnovnih pravic, kot je denimo nadomestilo za dopust ali pa boleznino, prav tako pa podjemnih delavcev kot tudi tistih, zaposlenih za manj kot polni delovni čas, ne ščitijo več kolektivne pogodbe in s tem sindikalna gibanja, ki jih je postfordistična oblika produkcije in delitve dela prav z outsourcingom in podizvajalstvom številčno oslabila in pogajalsko povsem nevtralizirala.

Za nemoteno delovanje neoliberalnega kapitalističnega sistema je, kot izpostavlja David Harvey, potrebna močna neoliberalna država, naloga katere je, da proizvaja večajoče se ter finančno pogoltne represivne aparate in z

2 *Na neokolonialni periferiji zahodnoevropskega prostora*, ki vključuje nekdanje socialistične države in države »tretjega sveta«, nova faza razlastninjenja poteka na način privatizacije zemljiških površin in/ali spremljajočega eksodus kmečkega prebivalstva v mestne slume, vzpostavlja nja zasebnega evro-ameriškega korporativnega lastništva ali pa upravljanja z naravnimi viri s simboličnimi koncesijami na področju gozdarjenja, ribolova, kmetijstva, rudarstva in pridobivanja energetskih virov, kot so zemeljski plin in nafta, in privatizacije državnih podjetij, kot so banke, železnice ali telekomunikacije, ki jih nato uporabijo evro-ameriške korporacije kot odskočno desko za pridobivanje lastništva nad celotno branžo v regiji in nadzora nad njimi ob predhodno zrežirani prisilni odprodaji teh podjetij pod njihovo realno ceno (Duménil in Lévy, 2005: 18). Podobno kot na zahodnoevropskem politično-ekonomskem področju se privatizacija javnega dobrega prav tako kaže tudi v razdiranju, krčenju in celo ukinjanju ter vzporedni privatizaciji javnega zdravstva in zdravstvenega zavarovanja, pokojninskih zavodov ter izobraževalnega sistema v okviru direktiv EU ali pa pod taktirko strukturalnih programov, vsiljenih s strani Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada.

njihovo pomočjo ohranja institucionalno-legalni okvir, znotraj katerega ne skrbi le za prosto delovanje kapitalističnega trga, temveč v prvi vrsti za njegovo širjenje in konsolidacijo. To pa poteka prav na račun vzpostavljanja in legitimizacije ozko zastavljenega privatnega lastništva in zasebnega profita tudi tam, kjer to v zadnjih nekaj desetletjih ni bilo mogoče ali pa preprosto ni obstajalo (Harvey, 2005: 2) – na Zahodu denimo zaradi uvedbe sicer okleščenega modela države blaginje³ kot zasilnega in le začasnega kompromisa

- 3 Pri t. i. *zahodnoevropski verziji socialne blaginje* je pomembno zavedanje, da gre za okleščeno državo blaginje, ki je po obsegu socialno-ekonomskih pravic in dejanski stopnji socialni varnosti *ni mogoče enačiti s socialistično*. Kapitalistična država blaginje je večini prebivalstva namenila le minimalne socialne koncesije, ki jih je za nameček tudi hierarhično razslojila. Pri tem je največji delež od sicer že tako skromnega in po posameznih kategorijah še nadalje različno pokrčenega nabora dopuščenih benefitov pripadel srednjemu razredu kot oblika podkupnine in njegove kooptacije. Na primer: kapitalistične države po drugi svetovni vojni patriarhalnega hraniteljskega modela niso odpravile, ampak so ga le preoblikovale, da bi biloško in socialno reproduktivno delo v veliki meri še naprej ostalo neplačano, kar je pomenilo tudi nižjo davčno obremenitev za lastnike kapitala. Slednjim tako ni bilo treba pravično in izdatno vlagati v reprodukcijo lastne delovne sile (skandinavski model iz tega ni izvzet, saj je spodbujal zaposlitev mater za skrajšani delovni čas, denimo na Finskem, ali pa le za polovični delovni čas, na primer na Švedskem). Pri tem so (in še vedno) kapitalistične države, na čelu z Nemčijo, Avstrijo, Avstralijo in Veliko Britanijo, hraniteljski model sistematično spodbujale z davčnimi olajšavami na družinski dohodek, torej na dohodek moškega, čigar partnerica je ostala doma, da bi skrbela za gospodinjstvo in varstvo otrok. Ta »ugodnost«, ki je ženske postavila za ekonomsko in socialno povsem odvisne od njihovih partnerjev, pa je po pravilu pripadla le srednjemu sloju, saj so bile druge ženske spričo nizkih družinskih dohodkov in predvsem okleščene javnega varstva, tj. izrazito pokrčenega oziroma komajda obstoječega sistema javnega varstva in le delno plačanega ali pa sploh neplačanega starševskega dopusta, primorane poiskati zaposlitve le za polovični delovni čas ali pa kot industrijske delavke na domu. Ker se to vrsto davčne olajšave testira le na podlagi dokazane nezaposlenosti in torej dohodkovnega statusa partnerice, so do teh davčnih olajšav upravičene pravzaprav bogatejše družine, ki si edine lahko »privoščijo«, da eden od staršev ostane doma (to pa je v zahodnem kapitalističnem patriarhatu vedno mati, saj je njen dohodek strukturiran kot zgolj podpora in dodatek dohodku moškega in je zato avtomatsko nižji ne glede na opravljeno delo). To med drugim dokazujejo tudi podatki za Avstralijo, kjer je bilo denimo leta 2002/2003 do te olajšave upravičenih več kot 30.000 parov, katerih letni dohodek je bil celo višji od 100.000 avstralskih dolarjev; podobno velja za Avstrijo, Nemčijo itd. (Broomhill in Sharp, 2007: 102).

Na splošno pa je davčni sistem v kapitalističnih »demokracijah« nastavljen tako, da omogoča pretakanje bogastva od najbolj deprivilegiranih k najbogatejšim, iz česar izhaja še manjši nabor socialnih pravic za večino populacije. Davčni sistem je torej naravnan tako, da ravnati subvencionirajo bogate, kar se v t. i. zahodnih demokracijah kaže v nižanju že tako nizke prispevne davčne stopnje na osebni dohodek in kapitalski dobiček najbogatejših. V ZDA, denimo, se je davek na kapitalski dobiček znižal od že tako borih 14,7 % v obdobju 1975–1980 na 9,8 % v obdobju 1986–1992 (Whitfield, 2001: 12), medtem ko se je v vseh teh letih davek na dohodek za najbogatejše znižal kar za polovico od tistega v dvajsetih letih prejšnjega stoletja (Hill et al., 2009: 113). V istem obdobju se je povišal davek za najnižje kategorije na dohodninski lestvici, ki ni več progresivno, marveč regresivno zastavljena, čemur smo bili priča tudi pri nas s spremembo dohodninske lestvice leta 2006. Tako na primer v Veliki Britaniji najbogatejši plačujejo nižji delež davka na dohodek kot v letu 1949 in poznih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, medtem ko najslabše plačani, ki predstavljajo eno tretjino populacije,

med kapitalom in delavskim gibanjem; v »deželah v razvoju« denimo zaradi domorodnega lastništva nad gozdovi, vodnimi viri in drugimi naravnimi resursi, v socializmu zaradi kolektivnega lastništva in skupnega upravljanja. V vseh primerih privatizacije javnega dobrega, tj. pretvarjanja različnih kolektivnih lastniških pravic v obliko izključujočih privatnih pravic, omejenih le na peščico ljudi oziroma korporacij, gre za umetno ustvarjanje in širjenje novih trgov, komodificiranih odnosov in s tem novih možnosti pridobivanja in povečevanja kapitala v prid utrjevanju »na novo obnovljene ali pa rekonstruirane« (med)nacionalne lastniške elite (Harvey, 2005: 19).

Neoliberalizem je zato politični projekt, ki sistem ustvarjanja in prečrpavanja bogastva in s tem razmerja moči vrača na raven pred drugo svetovno vojno (Clarke, 2005: 58; Harvey, 2005). Njegov cilj je povrnitev absolutne moči in bogastva kapitalističnim lastniškim elitam, ki so zaradi stagnacije tradicionalnih načinov proizvodnje in izčrpanih možnosti širjenja dobička v sedemdesetih letih 20. stoletja poiskale nove poti njegove popolne akumulacije (Hill idr., 2009: 114). To pa poteka prav na račun organiziranega napada na delavske pravice pod taktirko nove mantre o fleksibilnosti in konkurenčnosti dela ter hkratne uzurpacije še obstoječega ali pa po drugi svetovni vojni na novo formiranega kolektivnega bogastva s pomočjo vzporedne prestrukturizacije, razpustitve in odprave države blaginje. Namesto o polni socialni državi blaginje, ki jo je poznal socializem, in minimalni državi blaginje, ki jo je dopustil zahodni kapitalizem v začasni fazi sklepanja zasilnega in kontroliranega socialnega miru, govorimo danes o *korporativni državi blaginje*. Ta s svojimi zakonskimi in drugimi institucionalnimi intervencijami skrbi za visoko stopnjo javnoproračunsko sofinancirane dobrobiti in s tem za povečevanje zasebnega profita posameznih lastnikov kapitala in korporacij (npr. z javnoproračunsko podprtimi projekti oziroma nepovratnimi subvencijami),⁴ seveda na račun nižanja mezd in odtegotvanja že tako pičlih

---

njihove plače pa se gibljejo pod minimalnim pragom preživetja, vplačujejo še več: njihova obdavčitev se je v primerjavi s tisto, ki je veljala v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, podvojila (Hill et al., 2009: 114). Kljub temu so davčni prihodki v kapitalističnih demokracijah stabilni, ostajajo torej na isti ravni ali pa se še povečujejo, kar pomeni, da so vsi poviški preloženi na ramena najnižje plačnih, tudi s poviševanjem trošarin in DDV-ja na osnovne življenjske potrebe. Gre za prelaganje davčnih obremenitev od lastnikov kapitala in bogatejših na najrevnejše in že tako mezdno podplačane; njihov denar pa se nadalje v večji meri namenja za subvencioniranje dejavnosti, kot so oboroževanje in financiranje zasebnega militaristično-industrijskega kompleksa, le v manjši meri pa za vzdrževanje socialne države in zagotavljanje njihove lastne dobrobiti. Ko prelaganje davčnih obremenitev na ramena že tako podplačanih mezdnih delavcev, pa naj si bodo to šolniki ali pa delavci v tovarni, postane ekonomsko in politično nevzdržno, sledi krčenje in rezanje mreže socialne varnosti, saj je prav to neposredno povezano z zagotavljanjem nizkih davčnih obremenitev za lastnike kapitala oziroma kapitalskega dobička kot tudi dohodkov najbogatejših (Whitfield, 2001: 12).

4 Nazoren primer je denimo nepovratna subvencija v višini 45,5 milijonov evrov proračunskega denarja, ki jo je Pahorjeva vlada 9. 11. 2011 dodelila novomeškemu Revozu, za »projekt

javnoproračunskih sredstev večini ostalega prebivalstva. Za korporativno državo blaginje je torej značilno, da s svojimi zakonskimi in drugimi institucionalnimi posegi skrbi za povečevanje zasebnega kapitala peščice na račun novega vala sistematičnega razlaščenja vsega ostalega prebivalstva.

Redefinicija javnega visokega šolstva in izobrazbe

V kontekst neoliberalne prestrukturizacije se umešča tudi privatizacija in komercializacija javnega šolstva, ki se začinja na vrhu piramide, tj. z visokošolskim sistemom. Pozasebljenje univerze in komodifikacija znanja potekata na način, ki neoliberalno državo z njenimi poslovno-upravljalnimi elitami vpenja v globalno mrežo ekonomskih povezav in geopolitično specifičnih interesov, hkrati pa jo postavljata v vlogo prevodnice in izvajalke politik, načrtanih na strukturno višjih ravneh. Politiko privatizacije javnega sektorja, vključno s poblagovljenjem javnega šolstva in univerze, na ravni globalno delujočih resolucij in vsiljenih programov določajo in vodijo države OECD-ja (npr. s svojimi mehanizmi določanja primerjalnih meril odličnosti in učinkovitosti posameznih univerz, postavljajoč jih v umetno vzpostavljen medsebojno tekmujoči odnos), Svetovna banka s svojo mrežo mednarodnih agencij in programi kreditiranja, ki zajemajo klavzule o preoblikovanju sistema javnega izobraževanja v obliko liberaliziranega in tržno-profitno naravnane sistema, in z njo prepletena Svetovna trgovinska organizacija (WTO), ki je v privatizacijo šolstva aktivno posegla leta 1998 s t. i. predlogom GATS (General Agreement on Trade in Services). Organizacija je v tem predlogu skladno z ostalimi neoimperialističnimi centri moči preoblikovala pojem izobrazbe, s tem pa avtomatično preosmislila tudi pomen in vlogo javnega izobraževanja. Izobrazba namreč ni več obravnavana kot univerzalna pravica, izobraževanje pa del javno dostopnih dejavnosti v domeni skupnega javnega dobrega, saj je na novo definirano le kot ena od oblik storitev. Na osnovi te konceptualne pretvorbe je izobraževanje prestavljeno v kategorijo storitvenih dejavnosti znotraj na novo razširjenega pridobitniško

---

proizvodnje novega twinga in štirisedežnega smarta« (Modic, Poslovni dnevnik, 10. 11. 2011). Novomeški Revoz, ki je sicer v zasebni francoski lasti, je prvo nepovratno davkoplačevalsko subvencijo v višini »slabih 12 milijonov evrov« pridobil leta 2005, nato pa je do konca mandata Janševe vlade prejel še okoli 26,5 milijona evrov, v prvi polovici mandata Pahorjeve vlade pa še nadaljnjih 13 milijonov evrov, in sicer za »pomoč« pri »proizvodnji novega vozila z delovnim imenom X33« (Modic, Poslovni dnevnik, 10. 11. 2011). Gre za prenos produkcijskih stroškov neposredno na davkoplačevalski denar in s tem za večanje zasebnega dobička privatnih lastnikov na račun še dodatne razlastitve večine mezdnega prebivalstva, ki proračun v največji meri tudi polni. Pri tem ne gre spregledati, kot izpostavlja denimo Whitfield (2001: 13), da je *kapitalistična država vse od svojega nastanka dalje temeljila na podeljevanju koncesij, subvencij in drugih ugodnosti zasebnemu kapitalu, ki je zato vedno živel na tuj račun. A v neoliberalizmu ta premisa podružbljanja proizvodnih stroškov in grmadenja zasebnega kapitala, ki temelji na večplastnem in masovnem razlaščenju večine, postaja bolj vidna, in sicer prav zaradi njenih strukturnih poglobljanj s t. i. »zasebno-javnimi partnerstvi« in novimi finančnimi modeli ter s tem povezanimi mahinacijami.*

naravnane storitvenega sektorja, iz tega pa izhaja, da je tudi izobraževanje pretvorjeno v še eno od tržnih storitvenih dejavnosti, namenjenih akumulaciji zasebnega dobička, in s tem v celoti izpostavljeno zakonitostim trga in spremljajoči komercializaciji (Moutsios, 2010: 122).

Tej novi kategorizaciji se pridružuje tudi Evropska komisija, kar je bilo naznanjeno že z Memorandumom o visokem izobraževanju iz leta 1991 in kasneje z Maastrichtskim sporazumom ter dokončno zakoličeno z Lizbonsko strategijo, ki visoko šolstvo definira kot obliko storitvene dejavnosti in s tem tržne dobrine, ki je po eni strani podrejena ustvarjanju ekonomske rasti, po drugi pa nastopa v službi evropske ekonomije oziroma t. i. »družbe znanja«: njena naloga je proizvajati ustrezno profilirani človeški kapital za potrebe delovanja evropskega kapitalističnega trga in le-temu obenem nuditi usluge na področju inovacij in razvoja intelektualne lastnine (Robertson, 2010: 27). Ob bok uradnim regijskim in globalnim institucijam se postavljajo tudi v ozadju delujoča privatna združenja, ki neposredno promovirajo interese, povezane z lastniki zasebnega kapitala, kot je denimo t. i. Business-Higher Education Forum, ustanovljen leta 1978 v ZDA, ki je kasneje pomembno vplival na odločitve Reaganove administracije. Cilj tega združenja, podobno kot njemu sorodnega Canadian Corporate-Higher Education Forumu, ustanovljenega leta 1983, in t. i. European Round Table of Industrialists v EU, je bilo najprej združiti in potem uskladiti delovanje univerz na področju razvoja tehnoloških in drugih znanstvenih odkritij z ozkimi potrebami in zahtevami zasebnega kapitala, v javnosti pa ustvariti konsenz o neobhodni potrebi po privatizaciji javnih visokošolskih ustanov, vključno z raziskovalnimi univerzami in inštituti (Torres in Schugurensky, 2002: 436).

Privatizacija univerze skriva v sebi popolno preoblikovanje načina njenega financiranja, vsebine študijskih programov in prioritet, s tem pa poslanstva visokega šolstva in načina njegovega delovanja. Ob prisilni premestitvi na t. i. trg izobraževalnih »storitev« in sočasni izgubi vloge javnega dobrega visoko šolstvo namreč ni le izpostavljeno zakonitostim tržne logike, ampak tudi samo postane predmet trženja v rokah korporacij in poslovnih skupin, specializiranih za novonastale tržne niše, kjer gre za t. i. »ponudbo izobraževalnih storitev«. ⁵ Domet in vloga univerze sta tako v celoti preoblikovana in pokrčena na raven dopolnilnega gonila ekonomske rasti in s tem povezanega enosmerne pretakanja bogastva v sinergiji z industrijo in za njo na področju storitvenega in proizvodnega sektorja. Kot določa že Lizbonska strategi-

5 Privatizacija javnega šolstva naj bi tako prispevala k ustanovitvi novega umetnega trga, kjer naj bi šlo za akumulacijo zasebnega kapitala v višini kar dveh milijard dolarjev (Hirtt, 2009: 217). Evropska komisija podpira privatizacijo visokega šolstva zavoljo ustvarjanja t. i. gospodarske rasti – iz tega pa je jasno razvidno dejstvo, da kazalci gospodarske rasti v kapitalističnem sistemu niso pokazatelj splošne blaginje prebivalstva, temveč blaginje zgornjega sloja, tj. 1 % prebivalstva.

ja, je za novo vzpostavljeni sistem izobraževanja pomembna le še vzporedna produkcija t. i. človeškega kapitala, ne pa tudi dejanskega znanja (Robertson, 2010; Moutsios, 2010). Nova opredelitev pomena in vloge visokega šolstva kot le enega od ekonomskih segmentov na razširjenem trgu storitvenih dejavnosti je razvidna iz vrste specifikacij o izobraževalnih politikah in ciljnih, katerim naj sledi politika neoliberalnih držav. Najdemo jih v vrsti dokumentov, kot so denimo sklepi šolskih ministrov na ravni EU iz leta 2009, in tistih, ki jih je mogoče razbrati iz t. i. Moskvske deklaracije, katere predlagatelj je bila skupina držav G8, sopolisnice pa tudi EU, OECD, Svetovna Banka in celo UNESCO (Moutsios, 2010: 138). Ta določila izrecno izpostavljajo, da je temeljna naloga na novo definiranega izobraževalnega sistema, da kvečjemu prispeva k ekonomski rasti in produktivnosti. Pri tem izstopajo naslednji poudarki: povečevanje investicij na področju raziskav in inovacij z javno-zasebnimi partnerstvi; zagotovljen nemoten dostop zasebnega sektorja do izobraževalnega sistema; razvijanje »dialoga« in sodelovanja z drugimi socialnimi partnerji, zlasti z delodajalci in podjetji; vzpodbujanje podjetništva in kreativnosti tudi na ravni kurikulumov; vzpostavljanje visokih standardov na področju študija matematike, znanosti, tehnologije, tujih jezikov in ICT; spodbujanje razvoja spretnosti in kompetenc, ki naj bi bile ključnega pomena za zaposljivost, in hkrati ohranjanje fleksibilnosti in prilagodljivosti ljudi na trgu dela, usposabljanje ljudi za ozko profilirane poklice (ne tendira se k znanju), pri čemer se mora visoko šolstvo prilagoditi potrebam in zahtevam trga dela; vzpodbujanje vseživljenjskega učenja, ki naj temelji na obnavljanju in nadgradnji kompetenc in tehničnih znanj, kar pomeni, da mora biti povezano s poklicnim usposabljanjem za določena podjetja, tj. za potrebe in zahteve trga dela, ne pa na dejanskem poglobljanju kritičnega in systemskega znanja prebivalstva (Moutsios, 2010: 137–138).

Vsa ta neoliberalna določila kažejo na sistematično preoblikovanje in degradacijo univerze iz znanstvene institucije, namenjene splošnemu razvoju znanja in znanosti, v novo-oblikovani komercialni in profitni center, katerega novopostavljeni končni cilj je dvojne narave. Na eni strani se spodbuja zgolj razvoj aplikativne znanosti in približevanje tovrstnih raziskovalnih projektov potrebam industrije. Ta nastopa v vlogi novega, delnega financerja, ki pa mu je dovoljeno, da si lahko v celoti prisvaja rezultate – sicer v veliki meri še vedno javnofinančno sponzoriranih – raziskav javnih izobraževalnih ustanov, denimo s patenti za prihodnje zasebno trženje intelektualnih pravic. Na drugi strani pa gre zgolj in le še za oblikovanje kompetenc in podajanje informacij – namesto dejanskega znanja – kot »končnega produkta«, ki ga prenovljeni sistem izobraževanja lahko ponudi študentski populaciji v novi vlogi »človeškega resursa«, tj. prihodnje fleksibilne delovne sile. S preoblikovanjem šolstva in univerze v eno od storitvenih industrij in torej

tržnih dejavnosti pride tako tudi do ključnega konceptualnega preobrata pri razumevanju izobrazbe, njene dostopnosti in vsebine. S tem ko je izobrazba postavljena za eno od storitev, ki naj bi jo bilo mogoče individualno pridobiti oziroma si jo domnevno samostojno in po neoliberalni dogmi povsem neovirano izpogajati na prosto delujočem trgu ne glede na dejanske finančne zmožnosti in omejitve posameznikov, je na ta način namreč ponovno redefinirano in izbrisano pojmovanje izobrazbe kot osnovne človeške pravice, do stop do katere naj bi bil splošno zagotovljen (Leher, 2009: 129). Ta zasuk v definiciji pomeni, da je država razrešena odgovornosti, ki jo ima do svojih državljanek in državljanov pri zagotavljanju splošno dostopne izobrazbe, četudi prav davki na mezde in ne na dobiček še vedno in v izdatni meri polnijo državni proračun; hkrati pa ji je na ta način tudi omogočen častni umik od financiranja izobraževalnega sistema v korist financiranja zasebnih projektov in spin-off podjetij, ki se lepijo na javno šolstvo.

Hkrati s premetitvijo na trg in podreditvijo zakonom pridobitništva pa sta preoblikovana in zožena tako poslanstvo kot vsebina študija, ki ga univerza še lahko ponuja. Ker naj bi univerza po novem nudila le izobraževalne storitve, ne more več nastopati kot ustanova, ki ponuja široko in sistematično utrjeno znanje, pripravljajoč s tem študentske populacije na odgovoren vstop v družbo. Namesto tega, kot zahtevajo denimo dokumenti Evropske komisije iz leta 1995 in OECD-ja iz 1994, sedaj postane zgolj podajalka in preprodajalka t. i. kompetenc. Te naj bi posameznik potreboval za »vseživljenjsko učenje«. Javna univerza tako nastopa le še kot instantna valilnica certifikatov in človeških resursov za potrebe fleksibilnega trga dela (Miller, 2010: 200, 202). Kajti na novo predpisano usvajanje kompetenc izpodriva in nadomešča izgradnjo poglobljenega in sistematiziranega znanja: poudarek na kompetencah in spretnostih, ki ga promovirata Evropska komisija in OECD, tako zajema le izgradnjo mešanice ozkih tehnicističnih sposobnosti, kot je npr. sposobnost rokovanja z računalniškimi in drugimi informacijskimi programi, sposobnost obvladovanja vsaj enega tujega jezika oz. komuniciranja v njem, abstrahirana sposobnost kognitivnega zaznavanja in reševanja mikro (ne pa holističnih) problemov in celo socializacijske spretnosti, med katerimi prednjači prilagodljivost (Hirtt, 2009: 215). Ali kot eksplicitno narekuje poročilo OECD-ja iz leta 1998, in to brez kakršne koli ironije: izobraževalni cilji naj ne bili več usmerjeni k izgradnji splošnega znanja in razgledanosti šolajočih se populacij, saj naj bi bilo tovrstno učenje po definiciji OECD-ja »preveč specifično« (Hirtt, 2009: 218). Namesto tega naj bi bilo treba šolajoče se čim prej prilagoditi zahtevam fleksibilnega trga dela v razširjenem storitvenem sektorju, kjer izstopa zahteva po naboru osnovnih kompetenc, kot so »jezikovne spretnosti, kreativnost in sposobnost timskega dela s poudarkom na kognitivnem reševanju problemov ter dobro obvla-

dovanje novih tehnologij« (Hirrt, 2009: 218). Pri vsiljevanju poudarka na površinske spretnosti in ne več na široko in temeljito poglobljeno znanje gre v resnici za to, da zasebna industrija stroške, ki bi jih sicer imela z vsakokratnim sprotnim usposabljanjem lastne delovne sile na fleksibilnih in zato visoko pretočnih in tehnološko hitro spreminjajočih se delovnih mestih, preprosto podruži.

Spremenjena definicija vsebine in poslanstva javnega visokega šolstva delodajalcem oziroma zasebnim lastnikom kapitala torej omogoča, da stroške, povezane z usposabljanjem delovne sile, poslej prenašajo neposredno na javne univerze, s tem pa na davkoplachevalski denar, to pa pomeni, da si tako lahko izplačajo tudi večji delež dobička. Od tod tudi vzporeden in nov poudarek na »vseživljenjskem učenju«, kjer ne gre več za utrjevanje in poglobljanje holističnega znanja, temveč zgolj za dodajanje in nadgrajevanje spektra kompetenc skozi življenje posameznika, a kot izpostavlja Hirrt, če je posameznik oropan kakršnega koli osnovnega in systemskega znanja, ostaja novopridobljeno znanje tako kvečjemu zaklenjeno na elementarni in tehnicistični ravni, saj gre vseskozi le za dograjevanje spretnosti, povezanih z obvladovanjem računalniških programov, novih tehnoloških iznajdb, in sposobnosti prilagajanja novim delovnim okoljem (2009: 220). Stroški, ki so jih do sedaj imeli zasebni lastniki kapitala z usposabljanjem delovne sile, se tako pod krinko osebne odgovornosti in iz nje izhajajoče potrebe po samoizobraževanju, ki je usmerjena izključno v pridobivanje in nadgrajevanje tehnicističnih spretnosti, v celoti prenesejo na posameznika, ki mora na novo ustvarjenem trgu izobraževalnih storitev iz skromne mezde financirati lastno preusposabljanje, kar deluje izključno v korist razbremenjevanja stroškov dela in s tem povečevanja zasebnega dobička lastnikov kapitala (Olssen, 2006: 225; Bansel, 2007: 289; Slaughter in Rhoades, 2004).

Postopki razgradnje in privatizacije javnega visokega šolstva

Uvajanje in širjenje privatnih univerz na račun javnih

Naloga neoliberalne države je, da ustvari in, če je treba, tudi z represivnimi mehanizmi zaščiti legalni in infrastrukturni okvir, ki je potreben za prenos lastniških pravic in javnega dobrega v zasebne roke ter poglobljenje javnega dobrega. To se znotraj procesov privatizacije javnega šolstva kaže na ravni njegovega financiranja in regulacije ter temu namenjenih podpornih servisov, denimo v vse bolj decentraliziranih, tj. od nadzora ali vmešavanja vlade ločenih, samostojnih evalvacijskih zavodih ali svetovalnih službah, ki skrbijo za vzpostavljanje javno-privatnih partnerstev. Zato se prav na teh mestih v vlogi sooblikovalcev izobraževalne politike nemoteno pojavljajo tudi predstavniki zasebnega sektorja, in sicer največkrat kot člani uprav javnih

zavodov. Kot izpostavljajo kritiki neoliberalne države, je zanjo tako značilen premik od intervencij, ki naj bi bile namenjene vzpostavljanju in varovanju javnega dobrega v korist in za dobrobit vseh ljudi,⁶ k sistematičnim intervencijam v prid ustvarjanju pogojev za delovanje in širjenje poslovnih interesov zasebnih akterjev (Davidson-Harden in Majhanovich, 2004: 269) z izgovorom, da gre pri vsem tem le za ustvarjanje izbire in tekmovalnosti, s tem pa za domnevno večjo stroškovno učinkovitost javnega sektorja.

Ta zasuk je najbolj očiten prav na ravni državnega financiranja, zagotavljanja in delovanja dejavnosti javnega značaja, saj neoliberalna država vedno bolj odstopa od financiranja javnega sektorja, da bi s tem ustvarila *umetno krizo* na področju njegovega financiranja. Kajti le tako lahko javni sektor vključno z univerzami strukturalno prisili, da navidezno samoiniciativno slej ko prej na stežaj odprejo vrata zasebnemu kapitalu in se podredijo njegovim interesom in diktatom, univerze same pa se pretovorijo v komercialne ustanove. Univerze in fakultete so namreč namerno odvezeta finančna sredstva prisiljene nadomestiti s sklepanjem »partnerstev« z zasebnim kapitalom in z uvedbo šolnin. Slednje prav tako deluje v prid zasebnemu bančnemu sektorju, saj mu je na ta način ustvarjen nov, poprej neobstoječi trg. Zato na tem mestu ne govorimo le o krčenju in razgradnji, temveč tudi o reorganizaciji, tj. tihi privatizaciji in korporativizaciji javnega sektorja, s tem pa tudi javnega šolstva in javne univerze.

Neoliberalna država na eni strani torej vedno bolj odstopa od financiranja javnega sektorja, da bi ustvarila umetne krize, s katerimi bi lahko javni sektor tiho sprivatizirala. Po drugi strani pa ustvarja pogoje za razmah zasebnih univerz. Pri tem že tako okleščena javnoproračunska sredstva, namenjena javnim univerzam, še bolj reže in krči, saj jih istočasno preusmerja v ustanavljanje in sofinanciranje zasebnih univerz. Na ta način institucije javnega značaja izpodriva ali pa jih postavlja v konfrontacijo z na novo oblikovanimi zasebnimi; v obeh primerih pa predvsem neposredno skrbi za uvajanje pridobitniško naravnanih dejavnosti in legitimizacijo zasebne akumulacije kapitala na račun odtegotovanja javnofinančnih sredstev ustanovam, katerim leta legitimno pripadajo, in prečrpavanja teh sredstev iz njih.

Privatizacija univerze tako poteka na dveh med seboj prepletenih, državno sponzoriranih in reguliranih nivojih; najprej se usmerjamo na ustanavljanje privatnih visokošolskih ustanov. S pomočjo ukrepov, kot sta deregulacija in hkratna decentralizacija javnega sektorja, neoliberalna država ne ustvarja le zakonskih pogojev, ki so potrebni za vpeljavo zasebnih viso-

6 Pri tem ponovno ne gre pozabiti, da je bilo to načelo na Zahodu v nasprotju s socialističnimi sistemi večinoma uveljavljeno le v minimalni meri; uporabljeno pa je bilo predvsem za nevtralizacijo in depolitizacijo tako sindikalnih kot ostalih gibanj, ki so si prizadevala za odpravo izkoriščevalnih družbeno-ekonomskih odnosov.

košolskih ustanov, ampak je tudi finančno soudeležena pri ustanavljanju in vzdrževanju le-teh. Neoliberalna država krepi interese zasebnega kapitala in siromaši javno šolstvo, tako da zasebnim in pridobitniško naravnanim izobraževalnim ustanovam ob njihovi ustanovitvi odmeri za to potrebno koncesijsko finančno pomoč. Tovrstnim ustanovam pomaga tudi pri nakupu objektov in vzdrževanju podporne infrastrukture, kar poteka na račun nadaljnjega prečrpavanja denarja iz javnega proračuna v novoustanovljeni zasebni sektor. Za nameček so privatne univerze kljub svojim izdatnim ali domnevnim virom zasebnega financiranja upravičene tudi do sodelovanja na javnih razpisih in tako izenačene z javnimi univerzami pri upravičenosti do črpanja javnoproračunskih sredstev, namenjenih sofinanciranju raziskovalnih in drugih štipendij, publikacijskih projektov, raziskovalnih programov in drugih projektov, vključno s študentskimi dejavnostmi.⁷

- 7 Računovodsko poročilo Fakultete za uporabne študije v Novi Gorici za leto 2009 tako kaže, da je ta zasebna družboslovna fakulteta od MVZT-ja prejela 416.831,67 evra sredstev za izobraževalno in 23.563,46 evra za raziskovalno dejavnost, od drugih ministrstev in lokalne skupnosti pa še nadaljnjih 170.241,82 evra. Da bi si lahko pridobila ustrezno število študentov, je tej in drugim zasebnim univerzam izdatno pomagala vlada. Kot navaja *Mladina* (Pirc, 4. 12. 2008), je ministrstvo javnim družboslovnim fakultetam »omejilo vpis«, da bi s tem umetno ustvarjeni »višek študentov napotilo k zasebnikom«. Njen lastnik je med drugim tudi Borut Rončević, sicer trenutni vodja Direktorata za visoko šolstvo in znanost na Ministrstvu za znanost, izobraževanje, kulturo in šport in v čigar mandatu je prav ta zasebna fakulteta na nedavnem razpisu za vključevanje zunanjih strokovnjakov v bolonjski sistem od razpoložljivih 1,4 milijona prejela kar 450.000 evrov (Mekina, *Mladina*, 15. 6. 2012). FUDŠ ima po poročanju *Mladine* (Mekina, 15. 6. 2012) skupno 12 zaposlenih, na letni ravni pa prejme 866.000 evrov. Kot kažejo podatki v Uradnem listu za leto 2011, je zasebna Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici – ima 10 zaposlenih, njeni lastniki pa so Peter Jambreč, Miha Pogačnik in Rok Čerferin (Mekina, *Mladina*, 15. 6. 2012) – iz državnega proračuna prejela 1.228.024 evrov, Fakulteta za državne in evropske študije s 6 zaposlenimi (druga zasebna fakulteta v sklopu Jambrečkove univerze) 963.206 evrov, Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije z 22 zaposlenimi 1.125.118 evrov, Gea College – Fakulteta za podjetništvo s 14 zaposlenimi 457.627 evrov, Visoka šola za dizajn v Ljubljani 832.962 evrov, Visoka šola za upravljanje in poslovanje Novo mesto 722.560 evrov, Fakulteta za informacijske študije v Novem mestu 546.924 evrov, Visoka šola za upravljanje in poslovanje Novo mesto 722.560 evrov, Visoka šola za tehnologijo polimetrov z 9 zaposlenimi, katere lastniki so podjetja s Koroške, 355.600 evrov, Visoka šola za varstvo okolja z 8 zaposlenimi 518.000 evrov, Visoka šola za zdravstveno nego Jesenice 717.234 evrov in Visoka šola za zdravstvo v Novem mestu 715.481 evrov. Podatki na Supervizorju pa kažejo, da je Fakulteta za državne študije do sedaj prejela 3.690.361 evra proračunskih plačil (od tega je Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo prispevalo 3.112.581 evra, Mestna občina Slovenj Gradec 18.668 evrov, Javna agencija republike Slovenije za energijo 11.252 evrov, Institut informacijskih znanosti 10.850 evrov, Občina Lenart 9.669 evrov, Ustavno sodišče Republike Slovenije 8.601 evro in Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije 7.774 evrov). Fakulteta za uporabne družboslovne študije je po podatkih Supervizorja od Ministrstva za visoko šolstvo prejela 2.138.450 evrov, od Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS 387.036 evrov, od Mestne občine Nova Gorica 312.970 evrov, Ministrstva za kulturo 40.868 evrov, Ministrstva za šolstvo in šport 35.124 evrov, Ministrstva za notranje zadeve 27.678 evrov, Centra RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja 27.011 evrov, Ministrstva za gospodarstvo 22.700 evrov, Agencije za pošto in

Kot kaže tudi praksa v tujini, gre v vseh teh primerih za namenski prenos sredstev iz javnega v zasebni sektor, s tem pa za izčrpavanje in siromašenje javne univerze na račun izdatnega nepovratnega subvencioniranja in posledično strukturalne krepitve privatnih in profitno naravnanih univerz/fakultet.⁸ Tovrstni posegi neoliberalne države, ki delujejo v korist vzpostavlja-

elektronske komunikacije RS 22.680 evrov, Službe Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko 22.150 evrov in Ministrstva za notranje zadeve 13.200 evrov. Če se ozremo nekoliko širše po celotni vertikali izobraževalnega sistema, je pomenljivo, da pri nas država zasebnim osnovnim in srednjim šolam, ki so bile ustanovljene pred letom 1996, v celoti plačuje obratovalne stroške: gre za stoodstotno pokritje osnovnih materialnih stroškov in plač učiteljev, »ne pa tudi stroškov investicij« (Pirc, *Mladina*, 4. 12. 2008). Šolam, ki so bile ustanovljene po letu 1996, pa država »krije 85 % obratovalnih stroškov« (ibid.). Vse to koristi predvsem RKC, ustanoviteljici in lastnici največjega števila zasebnih šol – njenim šolam je tako letno namenjenih skorajda 9 milijonov evrov javnega proračuna, pa čeprav je RKC ena izmed največjih upraviteljic in lastnic zasebnega kapitala v Sloveniji. Podatki, pridobljeni s strani finančne službe Ministrstva za šolstvo dne 18. 5. 2012, kažejo, da je država zasebnim cerkvenim šolam samo v letu 2011 namenila 8.564.644 evrov; od tega je denimo Škofjska gimnazija Vipava prejela 1.262.594 evrov (970.000 za dejavnosti srednjega šolstva, 209.854 za dejavnosti dijaških domov in 82.056 za regresirano prehrano dijakov), Zavod sv. Franciška Svetiškega – Gimnazija Želimlje 1.394.561 evrov, Zavod sv. Stanislava – Škofjska klasična gimnazija 2.711.286 evrov, Zavod sv. Stanislava – osnovna šola in glasbena šola 966.135 evrov, Zavod Antona Martina Slomška – Škofjska gimnazija in glasbena šola 2.000.593 evrov, Zavod Salesianum 337.514 evrov, Zasebna glasbena šola v samostanu sv. Petra in Pavla 231.260 evrov in Zavod sv. Cirila in Metoda 270.504 evrov.

- 8 V tujini, denimo v Veliki Britaniji in Latinski Ameriki, so v zadnjih 20 letih neoliberalne države poskrbele za izdatno javnoproračunsko financiranje zasebnih (dobičkonosno naravnanih) univerz, iz česar izhaja tudi večje izplačilo dividend deležnikom, in sicer z uvedbo t. i. voucherja in državno sponzoriranih šolnin. Kot navaja McCowan (2007: 595), je samo leta 2004 prav iz tega naslova brazilska vlada omogočila prenos 829 milijonov sredstev na račun zasebnih univerz. Prav tako je država tem institucijam namenila poceni posojila in različne druge finančne injekcije, ki jih zasebne univerze seveda državi ne vračajo, javne institucije pa jih niso deležne. Predvsem pa je vlada zasebne univerze oprostila plačila davkov, kar pomeni, da so se te na ta način samo v enem letu izognile plačilu 800 milijonov davkov. Izračuni kažejo, da bi bilo že s to vsoto denarja mogoče odpreti vsaj 520.000 novih vpisnih mest na podhranjenih javnih univerzah, kjer je vpis omejen zaradi domnevnega pomanjkanja javnofinančnih sredstev. In če brazilska vlada podeljuje najrazličnejše ugodnosti in nepovratne subvencije zasebnim univerzam na račun siromašenja javnega proračuna, je zanj tako kot za druge neoliberalne vlade značilno nižanje proračunskih sredstev za javni sektor: med letoma 1995 in 2002 je denimo letna proračunska sredstva, namenjena delovanju javnih univerz, znižala za 24 %, medtem ko je sredstva, namenjena gradnji in vzdrževanju obstoječe infrastrukture v javnem visokem šolstvu, znižala kar za 70 %. Kot izpostavlja McCowan, denarja za javni sektor načeloma ne primanjkuje, vendar gre za politične odločitve, ki ta denar namerno preusmerjajo v subvencioniranje zasebnih univerz na račun načrtnega in sistematičnega siromašenja javnih.

Enako situacijo je mogoče zaslediti na domnevno bogatejšem severnem delu ameriškega kontinenta, v Kanadi. Podatki za Britansko Kolumbijo kažejo, da ta provinca, kot vse ostale, namenja vse več proračunskega denarja zasebnemu šolstvu na račun zmanjševanja sredstev za javno. Tako je vlada v obdobju med letoma 2006/2007 in 2012/2013 povečala financiranje zasebnega šolstva za kar 29 %, financiranje javnega pa le za 9,1 %: samo v akademskem letu 2012/2013 bo provincialna vlada iz javnega proračuna v zasebno šolstvo preusmerila 1,8 milijona dolarjev (Witt, 5. 3. 2012). Sočasno pa zaradi drastičnega zmanjševanja

nja in krepitve zasebnega sektorja, so ideološko podprti z racionalizacijo, da gre pri privatizaciji šolstva le za obliko ustvarjanja in širjenja možnosti izbire med šolajočo se populacijo. To je seveda slepilni maneuver, saj gre pri vsem tem v resnici za krčenje javnega sektorja v korist širjenja privatnega, s tem pa za razslojevanje in zmanjševanje dostopnosti do izobrazbe za revnejše segmente populacije. Hkrati gre za svojevrstno akumulacijo zasebnega kapitala na račun nepovratnih subvencij iz javnega proračuna, posledica česar sta še večja podhranjenost in kleščanje javnega sektorja. Ker zasebnim univerzam ni treba skrbeti za vzdrževanje lastne infrastrukture in/ali za financiranje dragih študijskih programov ter morebitnih raziskovalnih projektov, saj so ti izdatki preneseni na ramena davkoplačevalcev,⁹ jim od tako zaračunanih šolnin in drugih komercialnih virov dohodka ostaja več čistega dobička, ki ga seveda ne vračajo nazaj v skupno državno blagajno. Gre za tipično akumulacijo kapitala, ki torej parazitira na *podružbljenju stroškov in privatizaciji dobička*, pri čemer velja upoštevati, da privatne univerze niso nujno registrirane kot podjetja s pridobitno dejavnostjo in so zaradi tega lahko tudi opravičene plačevanja (sicer minimalnih) davkov, kot je davek na dobiček.

Neoliberalna država, katere politika temelji na uveljavljanju interesov zasebnih lobijev, povezanih s pridobitniškimi dejavnostmi, spodbuja ustanavljanje zasebnih in profitno naravnanih visokošolskih ustanov pod pretvezo, da naj bi bile le-te stroškovno bolj učinkovite pri zagotavljanju t. i. »izobraževalnih storitev«. Vendar pa lahko nizke obratovalne stroške in s tem visoke dobičke profitno naravnane zasebne institucije, kot opozarjajo raziskovalci, v resnici dosežejo le tako, da se javnoproračunskim subvencijam navkljub izogibajo temu, da bi izvajale študijske programe, ki so tehnološko in razvojno zahtevni ter zato stroškovno intenzivni, kot sta denimo medicina in strojništvo (Weiler, 2000: 337). Namesto tega so v celoti osredotočene na izvajanje stroškovno najmanj obremenjenih programov, kot so študij ekonomije,

---

javnoproračunskih sredstev javnemu šolstvu vsiljuje višje normative in večje obremenitve za učitelja: povečuje število učencev v razredu in krči število zaposlenih, predvsem med učitelji, specializiranimi za izvajanje pouka med učenci s posebnimi potrebami. Največ je bilo odpuščenih prav osnovnošolskih in srednješolskih psihologov in svetovalcev, logopedov in učiteljev dopolnilnega pouka, medtem ko se je preostalim zaposlenim povečalo število obveznih pedagoških ur. Da bi lahko dostopali do logopedov itd., so starši primorani za to poiskati zasebne izvajalce, kar je zunaj finančnega dosega večine: to nadalje pomeni, da večina otrok s posebnimi potrebami ostaja nepreskrbljenih (Witt, 5. 3. 2012). Pri tem ne gre spregledati podatka, da zasebne šole same izbirajo svoje učence in učenke, kar pomeni, da se po pravilu diskriminatorno izogonejo tistim, ki imajo učne ali druge težave, saj bi slednji zavoljo dodatnih potreb in s tem potrebe po dodatnem zaposlovanju ustrezno usposobljenih učiteljskih in strokovnih kadrov preveč posegli v dobičkonosno naravnani proračun zasebne šole (Paquette, 2005: 580).

9 Za večino le-teh koriščenje te infrastrukture ostaja zunaj njihovega dometa, saj zaradi visokih šolnin, ki jih zaračunavajo zasebne univerze, navadni smrtniki ostajajo na drugi strani njenih vrat.

menedžmenta, prava ali pa informacijskih znanosti. Te je namreč možno izvajati tudi na daljavo, ne da bi bilo treba fakulteti zagotoviti za to ustrezne (in opremljene) prostore. To pomeni, da drage študijske programe prepuščajo javnim visokošolskim ustanovam in jih prenašajo nanje; same pa si – gledano z vidika stroškov na posameznega študenta/študentko – intenzivno prilaščajo primat nad najcenejšimi študijskimi smermi in s tem nad študenti, ki jih posledično odtegnejo javnim univerzam. To pa ima drastične posledice za finančno stanje javnih univerz, dolgoročno pa tudi za samo stanje javnega sektorja. Javne univerze namreč svoje bilančno stanje ohranjajo na pozitivni ničli tako, da finančno zahtevnejše študijske smeri vedno dopolnjujejo z vzporednim razpisom stroškovno manj zahtevnih programov, in sicer z namero, da bi z viškom denarja, ki jim ostane od izvajanja stroškovno manj zahtevnih programov, solidarnostno podprle in tako sploh omogočile izvajanje vseh ostalih zahtevnejših programov. Privatizacija visokega šolstva tudi v tem pogledu pomeni *podružbljenje stroškov in pozasebljenje dobička*. Kajti s tem, ko se profitno naravnane zasebne univerze polastijo le stroškovno najcenejših in marketinško najbolj iskanih študijskih programov, finančno najbolj izčrpavajoče programe, kot sta medicina in tehnologija, pa prepustijo v izvajanje javnemu sektorju, dejansko na javni sektor prenesejo prav tisto vrsto stroška, ki ga same niso pripravljene nositi, ker bi na ta način izhlapel njihov dobiček, ki se v dividendah pretaplja v žepe peščice deležnikov.¹⁰

Med zasebnimi univerzami, ki so financirane iz državnega proračuna, je treba ločiti med tistimi, ki so *zasebne in domnevno neprofitne* (pri nas bodo to katoliške), a se hranijo na državnih jasliah, pa čeprav so njihovi ustanovitelji eni od največjih lastnikov kapitala, in naraščajočim številom novoustanovljenih *zasebnih in profitno naravnanih univerz*, kjer gre, kot je izjavil Prunk v Mladini, za zaračunavanje in odvajanje ogromne količine javnoproračunskega denarja za nesolidno opravljeno delo (Pirc, *Mladina*, 4. 12. 2008). Zasebne in profitno naravnane visokošolske institucije lahko kujejo kapitalske dobičke le na račun zniževanja obratovalnih stroškov in t. i. stroškov dela. In prav to je tisto, kar se skriva za evfemizmom »stroškovna učinkovitost«, ki naj bi jo prinesel in zagotavljal zasebni sektor, čigar zgledu naj bi sledil tudi preostanek javnega sektorja.

10 Temu procesu smo bili prvič priča v času prve vlade Janeza Janše: poudarek naj bi bil na zmanjševanju teže družboslovnih fakultet in povečevanju vloge naravoslovno-tehničnih. Temu je sledilo predpisano zmanjševanje vpisnih mest na družboslovju na javnih univerzah. V bistvu pa je šlo za logistični trik: profitno naravnane, novoustanovljene zasebne fakultete so bile v večji meri prav družboslovne. Ustanovitelji so se torej polastili stroškovno cenejših študijskih programov, a ker svoje študijske populacije niso mogli pridobiti čez noč, je bilo treba z dekretom zmanjšati število vpisnih mest na javnih družboslovnih fakultetah. Le tako je bilo mogoče ustvariti višek študentske populacije in jo navidezno legitimno preusmeriti z javnih fakultet na zasebne.

T. i. »stroškovno učinkovitost« profitno naravnane zasebne univerze in fakultete lahko dosežejo le tako, da sredstev, pridobljenih s šolninami ali/in z državnimi finančnimi injekcijami (koncesijami), ne vlagajo v izgradnjo in opremo knjižnic in laboratorijev ter v nabavo drugih osnovnih učnih pripomočkov, pomagal in orodij; iz tega izhaja tudi porast števila zasebnih univerz, ki nudijo (dodiplomski) študij le na daljavo. Prav tako je za tovrstne visokošolske ustanove značilno, da si svojo stroškovno učinkovitost in s tem dobičkonosnost zagotavljajo na račun dejstva, da pridobljenih sredstev ne usmerjajo v raziskovalne dejavnosti, saj te zahtevajo ogromen finančni vložek. Namesto tega se osredotočajo zgolj na rutinsko poučevanje in preprosto sestavljanje učnih paketov in kurikularnih programov, ki jih patentirajo, da bi jih dale v izposojno drugim univerzam in izobraževalnim organizacijam v zameno za ustrezno podjemno plačilo. V vseh teh primerih je nudenje kvalitetne izobrazbe postavljeno na stranski tir, saj je osnovni cilj zasebnih profitnih institucij ustvarjanje dobička. Študentke in študenti so prikrajšani za kakovostno izobrazbo, ki jo na dolgi rok potrebuje ne le posameznik, ampak tudi širša družba. Te osnovne pomanjkljivosti se tovrstne ustanove dobro zavedajo, saj v svoje ustanovne akte vnašajo celo zaščitne klavzule pred morebitnimi tožbami zaradi nujenja nizke ravni znanja (McCowan, 2009: 62). Prizadevanja tovrstnih visokošolskih zavodov so namesto v zagotavljanje kakovostne izobrazbe usmerjena v ustvarjanje univerze kot blagovne znamke, za kar zasebne univerze poleg odliva dividend porabijo tudi največ denarja. Stroške dela pa znižujejo z zaposlitvami za določen in polovični čas, z zaposlovanjem ljudi z nižjo izobrazbo od zahtevane, kar vodi v njihovo dodatno podplačanost, in z visokimi nadobremenitvami zaposlenih. Z liberalizacijo javnega sektorja in uvrstitvijo izobrazbe v kategorijo storitev zasebna izobraževalna industrija svoje trge širi tudi v »dežele v razvoju«, kjer z izpodrivanjem javnih ustanov slabi avtonomijo tamkajšnjih vlad pri krojenju lastne izobraževalne politike, hkrati pa z ustanavljanjem t. i. off-shore izobraževalnih podjetij ustvarja dodatne dobičke na račun zaposlovanja za določen čas lokalno najete intelektualne sile, ki si jo izposodi kar od javnih univerz »dežel v razvoju« (The Edu-factory Collective, 2009).

Tiha privatizacija in komercializacija javnih univerz

Neoliberalna država skrbi za dobrobit korporacij in za pospešeno akumulacijo zasebnega kapitala tako, da lastniške elite vse bolj razbremenjuje plačila osnovnih davkov, izvzemajoč jih iz polja minimalne družbene odgovornosti. Za neoliberalno državo je tako značilno, da za interese kapitala skrbi z ukinjanjem progresivne dohodninske lestvice, kar se kaže v težnji po uvedbi enotne davčne stopnje ne glede na dejanski dohodek posameznika ali pa v de facto zmanjševanju števila dohodninskih razredov. Iz tega izhaja, da

so prejemniki najvišjih dohodkov avtomatično prestavljeni v nižji davčni razred, večina drugih pa se zaradi pokrčenja števila vmesnih davčnih razredov kljub bornim dohodkom znajde v istem davčnem razredu kot tisti z najvišjimi dohodki. Neoliberalna država nadalje skrbi za nesorazmerno koncentracijo bogastva v rokah lastniške elite na račun zniževanja in odprave davkov na dohodek iz kapitalskega dobička in investicij (pri nas se je ta znižal z 20 na 17 % in je eden najnižjih v Evropi), ukinja ali pa zmanjšuje tudi davek na nepremičninsko lastnino, medtem ko ohranja le davek na plače (Harvey, 2005). To pomeni, da se poslej javni proračun napaja predvsem iz že tako minimalnih dohodkov podplačane mezdne populacije, to pa ne more zapolniti nastalih vrzeli v proračunski shemi. Slednje ima neposredni učinek na javni sektor, saj gre za zniževanje priliva dohodkov in s tem finančne samozadostnosti, ki je potrebna za njegovo nemoteno delovanje.¹¹ Krčenje javno-proračunskih sredstev torej ni nujno zlo, kot prikazuje neoliberalna politična elita, temveč sistemsko izsiljeni manever, ki deluje v prid kapitalističnim elitam: vzdrževanje javnega sektorja zahteva svoj del finančnih sredstev in s tem enakomerno ali pa vsaj določeno distribucijo davčnih obveznosti, kar seveda zmanjšuje dodatno možnost akumulacije kapitala med lastniško elito; obratno pa sistematično zniževanje javno-proračunskih sredstev, namenjenih javnemu sektorju, pomeni kvečjemu manjšo davčno obdavčitev za kapital lastniških elit in s tem povečano možnost njegove akumulacije (Kumar in Hill, 2009: 1–2). Hkrati s preusmerjanjem že tako okrnjenih javnofinančnih sredstev v ustanavljanje in delovanje zasebnih podjetniških iniciativ, kot so zasebne univerze, neoliberalna država s tovrstnimi nepovratnimi subvencijami nadalje odteguje, krni in pozaseblja javnofinančna sredstva. Na te načine ustvarja umetno krizo na področju financiranja javnega sektorja in visokošolskega sistema (vključno s krčenjem sistema podeljevanja štipendij), ki ga s tem lažje odpira in podreja interesom zasebnega kapitala, tj. komercializaciji in privatizaciji.

Neoliberalna država javne visokošolske ustanove sistematično sili k iskanju zunanjih virov financiranja, s tem pa tudi v medsebojno tekmovanje. Univerze in fakultete so prisiljene odvzeta javnofinančna sredstva nadomestiti z uvajanjem šolnin, predvsem pa s sklepanjem »partnerstev« z zasebnim kapitalom, tj. s korporacijami in zasebnimi podjetji. Delovanje t. i. javno-zasebnih partnerstev se kaže v sprejemanju raziskovalnih štipendij in donacij, denimo na področju naravoslovno-tehničnih in medicinskih pro-

11 Eno v nizu prav takih davčnih reform oziroma davčnih razbremenitev za najbogatejše je pri nas nazadnje uvedla Janševa vlada leta 2006. Proračun se je zaradi tega na letni ravni zmanjšal za kar 700 milijonov evrov, kar je po ugotovitvah novinarke Urše Marn skorajda natanko ista višina proračunskega primanjkljaja, ki jo trenutna vlada želi nadomestiti s prestrukturizacijo in krčenjem pravic zaposlenih v javnem sektorju (Marn, *Mladina*, 21. 9. 2012).

jektnih raziskav, ter v sklepanju individualnih raziskovalnih in konzultacijskih pogodb z industrijskimi in drugimi poslovnimi subjekti, predvsem na področju humanistike in družboslovja (Lieberwitz, 2004). Pri tem neoliberalna država možnost koriščenja preostanka javnofinančnih sredstev s strani univerz pogojuje z ustanavljanjem univerzitetnih centrov odličnosti, razvojnih inkubacijskih centrov, podizvajalskih in raziskovalnih spin-off podjetij in jih veže nanje. Ta pa so v prvi vrsti namenjena usmerjanju univerzitetnih raziskav in krčenju produkcije znanja v izključno komercialne namene, povezane z ozkimi interesi zasebnih poslovnih donatorjev in sponzorjev (Gaffikin, 2009). Vse to neoliberalna država evfemistično razlaga kot obliko »približevanja univerz potrebam zasebnega ekonomskega sektorja in ohranjanju njegove konkurenčnosti«. Neoliberalna strategija približevanja in pokorjevanja javnih univerz ozkim potrebam zasebnih poslovnih subjektov od univerz zahteva, da opravijo čim več osnovnih in aplikativnih raziskav, usmerjenih v nova tehnološka odkritja (ne pa denimo poglobljenih in sistematičnih raziskav, usmerjenih v razvoj različnih vrst znanja), da bi na ta način zasebna podjetja razbremenile osnovnih zagonskih in s tem najdražjih znanstveno-razvojnih stroškov, ki se tako prenesejo izključno na ramena davkoplačevalcev (Peekhaus, 2010).

Javno-zasebna partnerstva

Javno-zasebna partnerstva zato delujejo v izrecno korist zasebnih podjetij in drugih poslovnih subjektov. To se denimo najbolj nazorno kaže prav na področju različnih tehnoloških raziskav, za katere je potrebna ustreznna, a draga podporna infrastruktura, kot so denimo razvojni laboratoriji. Poleg tega razvoj novega produkta dandanašnji temelji na integraciji različnih vedenj in na kompleksnih tehnoloških postopkih, kar še dodatno zaplete in podraži raziskovalni proces (Callinicos, 2006: 13). Dejstvo je, da so v drugi polovici 20. stoletja zasebna podjetja vključno z velikimi korporacijami prav zaradi zniževanja stroškov in maksimizacije dobička opustila temeljne raziskave, svoje laboratorije in inkubatorje pa razpustila, pri tem pa posamezne tehnološko-razvojne dejavnosti prenesla na manjše in ozko specializirane zasebne podizvajalske laboratorije (Lave idr., 2010). Ti pa nikakor ne morejo zapolniti na novo nastale praznine oziroma potrebe po obsežnejših, dolgoročno in večplastno zastavljenih ter seveda stroškovno izdatnejših raziskovalnih projektih. Prav ob prisilni neoliberalni pretvorbi univerz v komercialno-znanstvene centre pa lahko korporacije in druga zasebna podjetja te stroške prenesejo na univerzitetna središča, saj ne gre pozabiti, da zasebnim donacijam in raziskovalnim štipendijam navkljub večina denarja, potrebne za delovanje univerz in s tem za raziskave, še vedno priteka iz javnega pro-

računa.¹² Hkrati s prenosom zahtevnejših in dražjih raziskovalnih projektov na univerzitetna središča kot javno-zasebna partnerstva zasebnim poslovnim subjektom tako ni zagotovljen le prost dostop do za to potrebne infrastrukture, temveč tudi do neprestano samodejno obnavljajoče se in cenene ali pa sploh neplačane delovne sile, ki jo predstavljajo predvsem nove in nove generacije dodiplomskih in podiplomskih študentov ter študentk vključno z večinoma podplačanim učiteljskim osebjem in administratorji (Callinicos, 2006: 14; Peekhaus, 2010).

Ključna korist, ki jo imajo zasebni poslovni subjekti od javno-zasebnih partnerstev, pa je ta, da slednja zasebnim podjetjem ne prinašajo le prostege razpolaganja z univerzitetno infrastrukturo in podcenjeno delovno silo, temveč tudi neomejeno in izrecno pravico do razpolaganja z rezultati raziskav in iz tega izhajajočih patentov (Peekhaus, 2010). Podjetja tako pridobijo pravico do prostege koriščenja znanja, ki ga sama niso razvila in tudi ne v celoti financirala, in zasebnega razpolaganja z njim, in sicer največkrat na podlagi posebej vnesenih določil v donatorskih in drugih vrstah pogodb. To pa tudi pomeni, da rezultati raziskav, ki so zasebnim donacijam navkljub še vedno izdatno podprte s strani davkoplačevalcev, ne prehajajo več v javno rabo, temveč so uporabljeni za potrebe zasebnega trženja in pridobivanja zasebnega dobička, iz katerega so davkoplačevalci na podlagi zakonov o varstvu privatne lastnine seveda avtomatsko izključeni. Tovrstno *prisvajanje lastniških in intelektualnih pravic* po navadi poteka v dveh fazah: od univerz/raziskovalnih inštitutov se najprej pričakuje, da bodo opravili temeljno raziskovalno delo, ki je za posamezno zasebno podjetje predrago, rezultate tega dela, ki je še vedno večinoma podprto s strani države, pa patentirale in hkrati dale na voljo zasebnim podjetjem, saj naj bi bila ta na podlagi donatorskih in raziskovalnih pogodb edina upravičena do njihovega licenčnega koriščenja in s tem trženja (Lieberwitz, 2004). T. i. prenos tehnološkega znanja, ki naj bi ga univerze zagotavljale zasebnim podjetjem in kjer gre za patentiranje že samih raziskovalnih orodij in ne le končnih produktov, je ključnega pomena za zagotavljanje ekskluzivnih licenčnih in patentnih, torej dejanskih lastniških pravic, s tem pa tudi monopolističnega položaja zasebnih podjetij na trgu materialnih in nematerialnih dobrin, kajti prav na ta način lahko tudi neovirano določajo njihove maksimalne cene (Lieberwitz, 2004: 782).

Tovrstna privatizacija davkoplačevalsko še vedno izdatno podprtih univerzitetnih raziskav v korist zasebnim podjetjem je v ostrem nasprotju z na-

12 Neoliberalna država določa podeljevanje javnoproračunsko podprtih raziskovalnih stipendij in drugih vrst financiranja, namenjenega raziskovalni dejavnosti univerz in inštitutov, tako, da jih veže na izvajanje le tistih projektov, kjer leži poudarek na ozko usmerjenih aplikativnih raziskavah in proizvajanju rezultatov/odkritij, ki jih je moč takoj komercializirati, s tem pa dognanja in konkretne rezultate tudi prepustiti v izključno uporabo in neovirano koriščenje zasebnim podjetjem.

činom delovanja univerz in dostopnostjo njihovih raziskovalnih rezultatov pred nastopom neoliberalne prestrukturalizacije. Znanje, ki so ga razvijale univerze, je bilo vedno na razpolago najširši skupnosti, kar so univerze dosegle s takojšnjimi objavami konkretnih inovacij in drugih raziskovalnih rezultatov v takrat večinoma še neprivatiziranih in indeksiranih akademskih revijah. Znanstvenikov in znanstvenic namreč ni vodila potreba po produciranju patentov za zasebno komercialno rabo in s tem privatizaciji znanja; tovrsten pristop pravzaprav tudi ni bil potreben, saj so imele univerze v svojem sistemu spodbujanja in nagrajevanja akademskega raziskovanja vgrajene povsem druge mehanizme, ki so temeljili predvsem na medsebojnem tekmovanju med znanstvenicami in znanstveniki, da čim hitreje razkrijejo nova dognanja širši akademski skupnosti in jih plasirajo vanjo (Lieberwitz, 2004: 783). Prav to jim je zagotavljalo ne le ugled, temveč predvsem nove možnosti povezovanja in kroženja znanja; od tega je bil odvisen tudi nov zagon za njihovo nadaljnje raziskovalno delo, saj je kakovost le-tega odvisna od medsebojnega oplajanja in torej prostega pretoka idej. *Privatizacija znanosti* – ki se med drugim kaže v vedno bolj invazivnem širjenju različnih vrst intelektualnih pravic in patentov¹³ ne le na končne produkte, temveč tudi na žive organizme in vse bolj tudi že na proces produkcije samih znanstvenih idej ter v njihovem zasebnem licenčnem trženju – ima negativen vpliv na možnost kroženja in širjenja znanstvenih dognanj. Kajti poblagovljenje in zasebno trženje znanstvenih idej/rezultatov pomenita, da gre za vzpostavljanje medsebojno konkurenčnih in zato ograjujočih in izključujočih se odnosov med posameznimi raziskovalnimi akterji, saj so ti sedaj v službi zasebnih korporativnih interesov, ki temeljijo na varstvu njihove na novo vzpostavljene privatne lastnine, zapriseženi k molku. Znanstvena dognanja so prekovana v vrsto zasebne poslovne skrivnosti, kar preprečuje ali pa vsaj ovira njihovo nemoteno širjenje. Temu ne botruje le narava patentov v korporativni lasti, ampak cela vrsta drugih vzporednih pogodb, ki jih morajo raziskovalke in raziskovalci podpisati ob nastopu svojega raziskovalnega dela. Pogodbe o material-

13 Patenti postajajo del portfolijev zasebnih vlagateljev in so obravnavani kot strateške naložbe, saj ne govorimo več o patentih v javni, temveč v zasebni korporacijski lasti, kar je posledica sprejetja vrste zakonov, ki intelektualno lastnino prestavljajo iz javnega v zasebni sektor, hkrati pa širijo možnosti nabora zasebnih intelektualnih pravic. (Te se ne nanašajo več samo na končne tehnološke produkte ali pa njihove dele, temveč zajemajo denimo tudi določene vrste podatkov, poslovnih praks, domorodne načine kmetijske proizvodnje, cele organizme in seveda genetske zapise.) Patent tako ne pomeni več zaščite neke intelektualne lastnine v prid njenemu javnemu koriščenju in splošnemu dobremu, ampak predvsem daje njegovim zasebnim lastnikom moč, da drugim tekmečem odvzamejo pravico do koriščenja komercialnih licenčnih pravic do nekega patenta, da navijajo ceno pri koriščenju teh pravic, da licenčnih pravic ne dajejo drugim udeležencem v procesu, ki jim v zameno niso pripravljene odstopiti lastniškega deleža pri koriščenju katere od njihovih licenčnih pravic, itd. (Lieberwitz, 2004: 782, Drahos in Braithwaite, 2002).

nem prenosu pravic denimo vsebujejo klavzule o zaupnosti podatkov; vanje pa so vgrajeni tudi predpisi, ki omejujejo objavo znanstvenih dognanj ali pa zahtevajo časovni embargo nanje, da bi ta dognanja čim dlje ostala na razpolago zasebnim sponzorjem. Vse to v najboljšem primeru upočasni njihovo predstavitev v javnosti, v najslabšem pa pomeni ovijanje teh dognanj v permanentno tančico skrivnosti kot vrsto zasebne lastnine (Lave idr., 2010). Podrejanje znanosti in rezultatov zasebnim donatorjem in na novo vzpostavljenim zasebnim lastniškim pravicam nad intelektualno lastnino ne omogoča širjenja znanja in zmanjšuje dostopnost znanstvenih rezultatov, ki pa je temeljnega pomena za razvoj znanosti.

Podrejanje znanstveno-raziskovalnih dejavnosti, ki jih izvajajo javne univerze in raziskovalni inštituti, ozkim komercialnim interesom zasebnih podjetij in korporacij pa že v samem izhodišču pomeni, da se na ta način zoži raziskovalni fokus, s tem pa tudi postavi na stranski tir ali pa povsem blokira sistematičen razvoj obče znanosti in iz tega izhajajoče produkcije večplastnega, razvejanega znanja, ki je pomembno za človeka nasploh, tj. za njegovo zdravje in preživetje, za razumevanje narave in ohranjanja biotske pestrosti in za razumevanje njegovega socio-ekonomskega okolja. Tako pokrčenje znanstvenega dela zgolj na tiste vrste bazičnih raziskav, katerih rezultate je mogoče instrumentalizirati za ozke komercialne potrebe zasebnih poslovnih subjektov, pomeni razvrednotenje in marginalizacijo vseh ostalih oblik raziskovalnih dejavnosti in nanje vezanih projektov, saj so ti zaradi narave razpisov, ki privilegirajo javno-zasebna poslovna partnerstva s poudarkom na razvijanju »uporabne vednosti« za potrebe industrije, avtomatično izključeni iz nadaljnje obravnave in s tem financiranja.

Neoliberalno pokrčenje in strukturno vsiljeno preoblikovanje univerzitetnih raziskovalnih dejavnosti zgolj na komercialno vsečne projekte ne pomenita le razvrednotenja drugih raziskovalnih dejavnosti, temveč v prvi vrsti tudi *krepitev moči in vpliva zasebnih poslovnih subjektov*. Ti namreč z avtoriteto donatorske vloge aktivno vstopajo v krojenje vsebine in narave tovrstne raziskovalne politike znotraj skomercializiranega polja znanosti. Posledično je v moči zasebnih akterjev kot ključnih sofinancerjev, da neposredno določajo in s tem vršijo nadzor ne le nad tem, kaj se bo na univerzah raziskovalo, temveč tudi, v katero smer naj se razvija znanje in kakšna naj bo njegova vsebinska zastavljenost znotraj komercialno naravnanih projektov, ki jih finančno podpirajo.¹⁴

14 Kaj to pomeni v praksi, je nazorno razvidno denimo iz prizadevanj kanadske pivovarske industrije, ki je pri eni od finančno podhranjenih univerz naročila in finančno izdatno podprla izdelavo izobraževalnega svežnja na temo alkohola, da bi pod pretvezo skrbi za zdravje v resnici povečala pitje alkohola med mladimi in tako povečala dobičke iz prodaje, hkrati pa za to pridobila prepotrebno strokovno odobritev s strani visokošolskih ustanov. Pivovarska industrija je od sestavljavcev izobraževalnega programa, ki je bil kasneje tudi uvrščen med učne

Zasebni kapital torej z javno-zasebnimi partnerstvi in znotraj samih komercialno naravnanih raziskovalnih projektov usmerja percepcijo in narekuje, kaj v danem trenutku šteje za še dopustno vrsto »znanja«, ki ga velja finančno podpreti, razviti in reproducirati. To pa tudi pomeni, da zasebni akterji posredno ali neposredno v končni fazi tudi določajo, kateri znanstveni rezultati komercialno naravnanih raziskav so sprejemljivi in objavljeni ter kateri ne, še zlasti, v kolikor ne sovpadajo z interesi kapitala oziroma delujejo v njegovo škodo, pa čeprav delujejo v prid človeštvu. To pomeni, da gre največkrat za izvajanje pritiskov in cenzure nad tistimi znanstveniki in znanstvenicami, ki želijo preizprašati in razširiti rezultate komercialnih raziskav, jih izpostaviti kritični analizi in osvetliti v širšem kontekstu, kar med drugim velja tudi za biotehnologijo. Ko so v preteklem desetletju znanstveniki in znanstvenice želeli na podlagi pridobljenih rezultatov predstaviti škodljive posledice, ki jih imajo genetsko spremenjene rastline za zdravje ljudi in živali, saj so denimo pokazali, da uživanje genetsko modificirane hrane vpliva na zmanjšanje teže vitalnih telesnih organov in imunske odpornosti živalskega in človeškega organizma (Peekhaus, 2010: 420), so bili izpostavljeni sistematični diskreditaciji in mobingu s strani korporacij in lastnih raziskovalnih inštitutov, katerih delovanje je odvisno od dotoka korporacijskih finančnih sredstev: odtegnjena jim je bila finančna podpora, razpuščeni so bili njihovi laboratoriji in onemogočene nadaljnje raziskave in objave v uglednih akademskih revijah, katerih sponzorji so prav te korporacije (Peekhaus, 2010: 418–420).

Komercializacija in privatizacija univerze, ki se nanaša na področje znanstvenih raziskav, produkcije in diseminacije znanja, torej kažeta, da strukturno vsiljeno odpiranje in podrejanje univerze zasebnemu kapitalu poteka na osi cenzuriranja kritične vednosti in krčenja znanja zgolj na ra-

---

resurse na šolah, zahtevala (s tem pa določila podelitev donacije), da negativne posledice, ki jih prinaša uživanje alkohola, povežejo izključno s porastom prometnih nesreč in neodgovorno vožnjo, pri tem pa iz razprave zavestno izključila vse druge negativne učinke, kot so denimo alkoholizem, retardiran razvoj zarodka in stranski učinki pitja alkohola v kombinaciji z drugimi drogami (Eyre, 2002: 63). Podjetje je od univerzitetnih profesorjev zahtevalo, da skrb za zdravje povežejo s promocijo odgovornega pitja alkohola med mladimi, kar naj bi že samo po sebi delovalo kot oblika informiranosti in zadostovalo pri soočanju s težavami z alkoholom in njihovem premagovanju. Zavajajoče medvrstično sporočilo, ki ga prinaša ta vrsta zoženega fokusa o alkoholu, je torej ta, da pasti in problemi, povezani z uživanjem alkohola, domnevno avtomatično izginajo, brž ko se posameznik priuči spretnosti odgovornega pitja alkohola, tj. ohranjanja zgornje dovoljene meje alkohola v krvi pod zakonsko določeno mejo, ne da bi pri tem kazal znake opijanjenosti (Eyre, 2002: 67). Na ta način je pivovarska industrija v bistvu normalizirala pitje alkohola in ga prekovala v vrsto neškodljive dnevne aktivnosti, pri čemer je s pomočjo taktike korenčka in palice (finančna donacija) najprej poskrbela za odstranitev razčlenjene analize, ki se nanaša na pasti in posledice uživanja alkohola, ki so seveda prisotne pri vseh, ki konzumirajo alkohol, ne glede na to, ali ohranjajo raven alkohola v krvi pod ali nad zakonsko določeno zgornjo mejo. To sporočilo je pivovarska industrija kot izobraževalni sveženj, ki dejansko nastopa kot vrsta prikritega oglasa, tudi lansirala v šolski sistem, in sicer z državno subvencioniranim internetnim programom za izobraževanje v šolah.

ven uporabnih aplikativnih vednosti, pri čemer zasebni sektor dobi v neposredno in javno subvencionirano rabo infrastrukturo, intelektualno delovno silo in končne rezultate raziskav (Pusser idr., 2006: 748; Slaughter in Rhoades, 2004), ki jih poblagovlja na račun socializacije stroškov in privatizacije profita. Pri tem so zasebna podjetja največkrat deležna tudi nadaljnjih davčnih olajšav, ki jih neoliberalna država namenja investitorjem, kar predstavlja še dodaten vir akumulacije zasebnega kapitala na račun odtegotovanja denarja javnemu proračunu. Donacije, namenjene raziskovalnim projektom, se namreč štejejo za obliko investicije, ki podjetjem prinaša nadaljnje ugodnosti pri prerazporejanju in akumulaciji dobičkov v svojo korist.

Korporativno upravljanje: fleksibilizacija delovne sile in komercializacija študijskih programov

Privatizacija in komercializacija javne univerze kot posledica namernega rezanja in stopnjevanega krčenja javnoproračunskih sredstev ter s tem ustvarjanja umetne krize na področju javnega šolstva ne potekata samo na ravni sistematično vsiljenih javno-zasebnih partnerstev, kjer gre za neposreden vdor zasebnega kapitala v javni sektor. Kažeta se tudi na ravni širše strukturne reorganizacije univerze in preoblikovanja tako vrste kot vsebine študijskih programov. Kajti neoliberalna država z namernim odtegotovanjem javnofinančnih sredstev univerzam samim vsiljuje in s pomočjo zunanjih evalvacijskih modelov nalaga korporativno-poslovni model delovanja. Ta od njih ob vzporednem in sistematičnem rezanju javnofinančne podpore zahteva, da krčijo »stroške dela« in študijskih programov ter da se medsebojno obravnavajo kot konkurentke, ki poslej tekmujejo za pičla sredstva tako v zasebnem kot javnem sektorju, to pa ima katastrofalne posledice za njihovi osnovni dejavnosti: za kvaliteto poučevanja in neodvisno, poglobljeno raziskovalno delo.

Z vpeljavo korporativno-poslovnega modela se spreminja humanistično in vseživljenjsko poslanstvo javne univerze, saj se briše njeno družbeno odgovornost in jo nadomešča izključno z ozko usmerjenimi monetarnimi cilji. Zaradi tega velja največja pozornost na novo prestrukturirane univerze vpeljevanju dobičkonosnih dejavnosti, brezkompromisnemu ustvarjanju prihodkov in zagotavljanju osnovnega finančnega preživetja. (Ne gre pozabiti, da je to posledica sistematičnega in neupravičenega odtegotovanja javnih sredstev, ki se pod pokroviteljstvom neoliberalne države kot nepovratne subvencije ali pa zniževanje davka na dobiček namesto v javni sektor pretakajo v roke zasebnih podjetij in zasebnih univerz.) Pri tem ne izstopa le iskanje zunanjih oblik financiranja preko industrijsko-korporativnih navezav in iz tega izhajajoče podrejanje vsebine in rezultatov raziskav ozkim in spornim kratkoročnim komercialnim potrebam zasebnega kapitala, temveč tudi nova pri-

silna usmerjenost univerz k ustvarjanju lastnih, notranjih virov financiranja in dobička. To poteka na račun prisilnega vpeljevanja in poviševanja šolnin, kjer študentska populacija ni več obravnavana kot državljani/ke-v-nastajanju, ki jih je treba temeljito izobraziti, temveč zgolj kot stranka oziroma potrošnik s čim večjo možnostjo pretoka skozi sistem, saj so od tega odvisni povečani finančni prilivi univerze. Vse bolj se kaže tudi v vpeljevanju in širjenju univerzitetnih patentnih in lastniških pravic nad učnim materialom in programi, ki so namenjeni zlasti učenju na daljavo. Pri tem je pomenljivo, da njihova izdelava še vedno v večji meri temelji na javnofinančnih subvencijah, pri čemer si rezultate učiteljskega dela univerza lasti kot zasebni material, ki ga prodaja ostalim univerzam in drugim izobraževalnim ustanovam, čeprav bi moral tu veljati princip skupne lastnine in odprtega dostopa (Slaughter in Rhoades, 2004). Prav tako univerze vse bolj delujejo kot tržni in oglaševalni prostori ter eksperimentalni laboratoriji, denimo za novo računalniško in drugo tehnološko opremo, ki jo korporativni sponzorji le na videz poklanjajo univerzam, saj v resnici novo tehnologijo le preizkušajo v njim prikladnejši realni in zato cenejši situaciji. Slednje namreč ne morejo natančno replicirati znotraj še tako dragih laboratorijev, pri tem pa študenti postanejo poskusni zajčki, ki nudijo zastoj povratne informacije, hkrati pa se že privajajo na rabo taiste tehnologije in prepoznavanje določenih blagovnih znamk, po katerih bodo kot že vnaprej profilirani in na določeno znamko podzavestno priklenjeni potrošniki avtomatično posegali v kasnejših življenjskih obdobjih (Lustig, 2005: 31; Slaughter in Rhoades, 2004).

Korporativno preoblikovanje univerz pomeni tudi krepitev administrativnega, zlasti menedžerskega in finančnega profesionalnega kadra, ki ni več podporno učiteljskemu osebju, marveč postaja organizacijska enota zase. Tej je učiteljsko osebje vse bolj podrejeno in marginalno (Arowitz v Nealon, 2007; Hanley, 2005), tako v smislu določanja raziskovalnih vsebin kot tudi smotrov učiteljskega dela. Kajti znotraj neoliberalne politične ekonomije je univerzitetna administracija zaradi krčenja javnofinančnih sredstev, namenjenih univerzam, in prisilnega iskanja drugih razpršenih virov dohodka vse bolj usmerjena v oglaševanje in trženje same institucije, s tem pa v iskanje povezav z industrijo in drugimi projektnimi deli, denimo EU, katerih vsebina in ideološka naravnost sta diktirani od zunaj. Zavezana je iskanju in sklepanju poslov z zunanjimi interesenti, ki želijo vplivati na delovanje univerze v svojo korist (Arowitz v Neaton, 2007), kar pomeni, da na področju javnega izobraževanja deluje vse bolj navzven v dobrobit neoliberalnega centra (Olsen in Peters, 2005: 327), in sicer kot podaljšana roka neoliberalne države in prevodnik med njo, parastrukturami, kot je npr. MDS, in zasebnim kapitalom. Zato v modelu korporativnega upravljanja javne univerze ali t. i. novega javnega menedžeriranja izstopa zlasti upadanje števila redno zaposlenih med

učiteljskim kadrom – navkljub masovnemu porastu študentske populacije – in naraščanje zaposlenih med administrativno-menedžerskim kadrom, ki je pristojen za podjetniške dejavnosti univerze. Gre predvsem za nastavljanje administrativnega osebja, ki je, kot izpostavljajo raziskovalci visokošolskega polja, zadolženo za »prenos tehnologije«, tj. licenčnih in patentnih pravic iz javnega v zasebni sektor, za razvojne univerzitetne sklade, kar pomeni, da gre za pridobivanje korporativnih sredstev in sponzorskega materiala, za promoviranje in vzpostavljanje cenejšega izobraževanja na daljavo, za promoviranje podobe univerze in njene prepoznavnosti v javnosti in s tem povezane marketinške strategije, ki so namenjene novačenju novih študentov in študentk tako na domačih tleh kot v tujini (Rhoades in Slaughter, 2006; Szekeres, 2006). V vseh primerih gre za marketinške in finančno izdatne dejavnosti, ki nimajo opravka z osrednjim poslanstvom univerze, a so odraz tega, kar bi lahko imenovali prisilna *podjetizacija* univerze, ki ob sistematičnem ukinjanju javnih sredstev in prisilnem iskanju drugih virov dohodka zahteva svojo menedžersko strukturo, ta pa postaja jedro univerze.

V ozadju tako pod taktirko korporativizacije univerze poteka tudi reorganizacija procesov odločanja, saj je v upravnih svetih in drugih odločujočih organih moč zaznati vedno večjo prisotnost predstavnikov industrije in drugega zasebnega kapitala, medtem ko so predstavniška telesa zaposlenega učiteljskega kadra, kot je denimo senat, zreducirana le na posvetovalna in potrjevalna, ne pa več osrednja in odločujoča telesa (Lustig, 2005: 33, Olssen in Peters 327). Kot navajata Olssen in Peters, korporativizacija univerze pomeni odvzem moči njenim zaposlenim nad skupnim upravljanjem univerze in odločanjem o temeljnih strateških potezah, saj ta moč prehaja v roke ozkega in zaprtega vrhnjega sloja administrativnega kroga, ki deluje v skladu s predpisi vladnih agencij in vladnih strateških programov. Govorimo o negativnem *prehodu od horizontalnega kolegialnega in učiteljskega upravljanja*, kjer je bilo moč skupno določati tudi vsebine raziskovalnega in pedagoškega dela, *k hierarhični menedžersko-administrativni strukturi*, ki jo zaznamuje delegiranje nalog in vsebin tako pedagoškega kot raziskovalnega dela v skladu z interesi zunanjih določevalcev politik izobraževanja in raziskovanja (Lustig, 2005).

Univerze postajajo vse bolj obravnavane in menedžerirane kot zasebna fleksibilna podjetja, kar pomeni, da sta tudi poučevanje in zasnova učnih programov vodena kot podjetniška in ne več kot izobraževalna dejavnost. Korporativizacija univerze je povezana z novo dikcijo t. i. novega javnega menedžmenta, kjer leži poudarek na »ciljih in smotrih, planih in vzpodbudah« (Olssen in Peters, 2005: 327), ki so povezani z doseganjem večje »produktivnosti« in »stroškovne učinkovitosti« na univerzah. Osnovni merili pri izvajanju študijskih programov zato nista več njihova kvaliteta in dostopnost, temveč je to višina vstopnih in izhodnih stroškov, ki jih prinaša posamezni

študijski program. Neoliberalna država namreč ne nudi več paketnih oblik financiranja, temveč posamezne študijske programe financira glede na število vpisanih v letnik, na število diplomiranih in na število kreditnih točk pri posameznih programih. Merilo za učinkovitost oddelkov tako postane število podeljenih diplom in pretočnost študentov na leto, kar neposredno vodi v zniževanje prehodnih pogojev iz enega v drugi letnik, s tem pa v zniževanje ravni zahtevanega znanja in kvalitete končne izobrazbe. To je rezultat korporativno-menedžerske logike, katere primarni cilj je ustvarjanje dobička in ki se ji morajo oddelki podrediti, da bi si zagotovili osnovno finančno preživetje. Njena daljnosežnejša posledica je razvrednotenje pomena diplom in samega učiteljskega dela. Praksa na drugih zahodnoevropskih univerzah – predvsem ameriških in avstralskih, pri nas pa ob uvedbi bolonjske reforme – kaže tudi, da fakultete množijo število (kratkotrajnejših) študijskih programov in hkrati cepijo poprej enotne, vsebinsko zaokrožene predmete na vedno več manjših samostojnih enot, da bi tako povečale število kreditnih točk in število vpisanih, ne pa seveda kvalitete študija in delovnih pogojev zaposlenih. Kajti s cepljenjem vsebinsko zaokroženih in dodelanih predmetov na manjše enote ali pa s skrcitvijo z dveh na le en semester ne trpi le njihova vsebina, ki je pokrčena na minimum, temveč je tako poenostavljena in okrnjena tudi njihova strokovna raven. Kot kažejo denimo raziskave na naravoslovno-tehničnih univerzah v ZDA, je težavnost predmetov namerno in vse bolj omiljena, saj posamezne fakultete tekmujejo med seboj, da bi na ta način pritegnile čim več novovpisanih študentov, ki ob plačevanju šolnine zagotovo želijo diplomirati (Rhoades in Slaughter, 2004: 41–42). Najbolj drastična posledica uveljavitve korporativno-menedžerskega pristopa na ravni izvajanja študijskih programov, ki gradi na dikciji stroškovne učinkovitosti, pa je prav ta, da taka metoda vodenja in delovanja univerz neobhodno vodi v stigmatizacijo in celo zapiranje oddelkov na humanistiki in umetnosti, ki imajo v osnovi nizko vpisano število študentov, in sicer pod pretvezo njihove nerentabilnosti. V resnici gre za *preoblikovanje strukture univerze in hierarhizacijo njenih študijskih programov*, kjer stopajo vse bolj v ospredje tiste fakultete in oddelki, katerih dejavnosti je mogoče približati in podrediti zahtevam zasebnega farmacevtskega, biomedicinskega, računalniško-informativnega in drugega kapitala, redukciji so pa podvrženi humanistični programi, katerih kleščenje ali pa izginjanje vodi k ukinjanju védenja, potrebnega za kritično in sistematično družbenosistemsko razmišljanje (Lieberwitz, 2004; Seybold, 2008; Jones, 2008).

Korporativizacija univerze in njeni negativni učinki prihajajo do izraza tudi na področju zaposlitvene politike, pogojev dela in možnosti stro-

kovnega usposabljanja zaposlenega učiteljskega kadra.¹⁵ Korporativno-menedžersko upravljanje univerze, za katerega velja ponovno izpostaviti, da je posledica drastičnega zmanjšanja javnofinančnih sredstev, namenjenih zagotavljanju osnovnega delovanja javne univerze, namreč sloni na t. i. povečevanju *stroškovne učinkovitosti* in *produktivnosti* zaposlenih. To je evfemiistični izraz za zniževanje stroškov dela na račun krčenja temeljnih socialnih in delavskih pravic zaposlenih. Korporativizacija univerze prinaša nove strategije menedžeriranja delovne sile, predstavljajoč sistematično organizirani napad na sindikalne kolektivne pogodbe in njihovo končno izničenje (Hatcher, 1994: 42). Prisilna korporativizacija univerze ima za posledico »zniževanje stroškov, povezanih z zaposlitvami, povečanje učnih obremenitev in povečanje števila študentov na učitelja ter kazualizacijo delovne sile« (Percy in Beaumont, 2008: 151). Povedano drugače, prisilna vpeljava korporativno-menedžerskega upravljanja univerze vodi tako v preoblikovanje delovnih pogojev kot v prestrukturizacijo delovne sile, kjer je po vzoru korporacij in zasebnih podjetij le peščica zaposlenih ali t. i. osrednja delovna sila zaposlena za nedoločen čas s pripadajočimi osnovnimi pravicami, medtem ko so ostali konstituirani kot periferna in fleksibilna ter še bolj izkoriščana delovna sila. Razumevanje teh procesov t. i. novega menedžeriranja delovne sile v javnih ustanovah zahteva, da jih natančno prečešemo.

Povečevanje t. i. produktivnosti učiteljskega kadra je drugo ime za stopnjevanje *intenzivnosti delovnega procesa*, ki poteka na račun dodatnega naganjanja in povečevanja obstoječih delovnih obveznosti (Hatcher, 1994: 46), medtem ko plače zaposlenih ostajajo iste. To se znotraj visokega šolstva kaže predvsem v vse bolj obveznem izvajanju nadur, ki tako postajajo del rednega delovnega procesa, pri čemer izstopa dejstvo, da se denimo tretja in četrta nadura (na asistentskem delovnem mestu) ne izplačujeta več po višji nadurni postavki in sta le delno izplačani kot naduri ali pa, še slabše, sploh nista izplačani niti kot delovni uri. Tu prihaja do izraza tendenca po prenašanju nadur v redni delovni čas in s tem po prikritem podaljševanju obveznega delovnika, kjer nadure ne bodo več izplačane po višji nadurni postavki, temveč v najboljšem primeru, če sploh, kot običajne delovne ure. Druga in temu vzporedna oblika povečevanja neplačanih delovnih obremenitev izhaja iz najmanj podvojenega števila študentk in študentov v razredu, kjer denimo seminarke ure po novih bolonjskih določilih ne vključujejo več maksimalno petnajst do dvajset, temveč od trideset do petdeset študentov. Povečano število študentov ni prepoznano kot oblika povečane delovne obveznosti in kot taka seveda ostaja neizplačana, čeprav na ta način zaposleni ob vsaj dvakrat

15 Temu se pridružujejo še oddajne (outsourcing) in podjemne pogodbe za hišnike, varnostnike, čistilke, menze, univerzitetne knjigarne in druge dejavnosti, ki so potrebne za vzdrževanje univerze, niso pa neposredno povezane z učiteljskim in raziskovalnim delom.

no povečanem številu študentov v resnici opravi delo še za enega celega človeka, ki ga delodajalcu ni treba zaposliti oziroma plačati. Tiho povečani in neplačani obseg dela v takih primerih ne zajema le večjega števila študentov na učitelja, katerim se je treba v razredu sedaj enako intenzivno posvetiti in jih primerno poučiti. Odraža se namreč tudi v najmanj dvakratnem številu esejističnih, izpitnih in drugih izdelkov, ki jih je treba popraviti, kar pomeni še toliko večji preliv neplačanega dela neposredno iz razreda v zasebni čas učitelja. V obeh medsebojno dopolnjujočih se primerih gre, kot izpostavlja Hatcher, za uveljavljanje menedžiranja delovne sile s pomočjo izvajanja t. i. politike stresa in »vitke proizvodnje« (1994: 46), ki so jo na začetku osemdesetih let najprej ponovno vpeljali v avtomobilski industriji: tam je en človek s simultanim delom na dveh strojih ali pa ob povečani proizvodnji na enem stroju opravil delo za dva, a je bil za svoje dvojno delo izplačan, kot da bi opravil eno samo (1994: 47). Povečevanje produktivnosti oziroma nalaganje neplačanega dela tako pomeni, da učitelj opravi večji kos dodatnega učiteljskega dela zastonj, s čimer menedžmentu oziroma korporativni univerzi prihrani osnovne izdatke, ki bi jih ta sicer imela z zaposlitvijo še enega učitelja. Konstantna in višajoča se nadobremenjenost prinaša visoko raven psihičnega stresa in fizičnega napora za učitelja ter neprestano izčrpanost ter v končni fazi izgorelost, kar znižuje koncentracijo učitelja in s tem kakovost pouka.

Povečevanje neplačanih delovnih obveznosti in izčrpavanje učiteljskega osebja pa ne slonita samo na povečevanju obsega že obstoječega učiteljskega dela, temveč tudi na dodeljevanju novih delovnih nalog, ki niso neposredno povezane s poučevanjem oziroma znanstvenim raziskovanjem. To so seveda neplačane naloge, ki so jih poprej izvajali drugi kadri, predvsem srednji administrativni kadri kot del podpore učiteljskemu osebju, a jih je univerza zaradi nižanja stroškov dela oklestila ali pa razpustila. Govorimo o t. i. »horizontalnem podaljševanju« seznama delovnih obveznosti (Hatcher, 1994: 47), kjer gre predvsem za prenašanje administrativnih del, tipičnih za odhajajoči srednji menedžment, neposredno na učiteljski kader. Na primer: namesto tega, da bi se univerzitetno učiteljsko osebje posvečalo raziskovanju in poučevanju, vedno večji del časa, ki je sicer opredeljen kot »raziskovanje«, namenja sestavljanju zapletenih administrativnih prijav na projektne razpise, kjer so možnosti uspeha minimalne ali pa je finančni priliv zanemarljiv (Malcom in Zukas, 2009). Vse to še dodatno povečuje stres in vodi v krčenje časa, ki ga učitelj potrebuje za priprave za svoje temeljno delo – poučevanje in raziskovanje. Temu se pridružuje še t. i. funkcionalna fleksibilnost, ki v novem sistemu menedžiranja delovne sile oziroma t. i. večanja produktivnosti deluje kot tretja oblika vpeljevanja neplačane nadobremenjenosti in s tem izkoriščanja učiteljskega kadra. Od učitelja se pričakuje, da bo poleg svo-

jih predmetov, za katere je strokovno usposobljen, poučeval še druge (največkrat v nadurah), pa čeprav za to nima ustreznega strokovnega znanja, in na ta način pokril izpad učiteljskih ur, za katere bi morali denimo ob odhodu izvajalca tega predmeta v pokoj zaposliti drugega človeka. Vse to ima za posledico tako deprofesionalizacijo in razvrednotenje učiteljskega dela kot tudi neobhodno nižanje kvalitete pouka navkljub prizadevanjem učiteljskega kadra, kajti strokovnosti in ustreznega znanja na katerem koli področju ni mogoče izgraditi v letu ali dveh, če sploh.

Korporativizacija univerze pa ni razvidna le na ravni preoblikovanja delovnih pogojev za zaposlene, kjer *povečevanje produktivnosti* dela temelji na vpeljevanju neplačane nadobremenjenosti. Odraža se tudi v uvajanju *stroškovne učinkovitosti univerze*, ki poteka na način prestrukturizacije obstoječih oblik zaposlitev in s tem razgradnje socialnega in pravnega statusa zaposlenih. Gre za ukinjanje varnih oblik dela oziroma rednih profesorskih delovnih mest za nedoločen čas, ki se jih sistematično nadomešča s prekarnimi/fleksibilnimi vrstami zaposlitve.¹⁶ Tako je v zadnjih dvajsetih letih v evro-atlantskem prostoru mogoče opaziti skokovit porast zaposlenih za polovični delovni čas, ki so lahko najeti kot začasna ali stalna delovna sila, in tistih, ki so zaposleni pogodbeno za določen čas glede na trajanje raziskovalnega projekta ali organizacijo pouka po semestrih. Te vrste zaposlitve ne štiti kolektivna delovna pogodba, kar pomeni, da je za isto delo vključno z vsemi nadobremenitvami fleksibilna delovna sila plačana še manj kot redno zaposleni, iz tega pa izhaja tudi »stroškovna učinkovitost« ali ekonomičnost univerze. Zaposlovanje univerzitetnih učiteljev za polovični delovni čas¹⁷ je sistemsko vsiljena praksa, ki je na Zahodu veljala predvsem za ženske zaradi namerno finančno podhranjenega in nerazvitega sistema javnih vrtcev in drugih predšolskih vzgojno-varstvenih zavodov, saj je tu patriarhalni kapitalizem vse stroške reprodukcije in s tem odgovornost za obnovo svoje delovne

16 V tem se kaže tudi pomen na novo uvedenega prisilnega upokojevanja profesorice in profesorjev, starejših od 65 let. Kot zavajajoče oznanjajo tvornici neoliberalne politike tudi pri nas, naj bi šlo zgolj za čiščenje javnega sektorja domnevno v prid odstopanju delovnih mest, ki jih zasedajo profesorji, zrela za upokojitev, mlajšim generacijam. Namerno zamolčani del zgodbe in premissljene PR-ovskega zavajanja pa je, da bodo ta mesta, ki prinašajo moč senatorskega odločanja in kjer gre še za edino polno in stalno vrsto zaposlitve, v resnici zamrznjena in v končni fazi ugasnjena. Nadomestilo se jih bo (če sploh, v kolikor iz njih izhajajoče pedagoške in raziskovalne obveznosti ne bodo preprosto v celoti prenesene na že obstoječi in nadobremenjeni mlajši učiteljski kader) s prekarnimi oblikami zaposlitve, kot denimo v Nemčiji in Avstriji. Le-tam so profesorska delovna mesta ob upokojitvi profesorjev razcepili na dvojne prekarnih oblik zaposlitve, največkrat na dve mesti s polovičnim delovnim časom, ali pa jih nadomestili s honorarnimi vrstami zaposlitve. Te oblike zaposlitve seveda v obeh primerih ne prinašajo plačila za dopust in bolniško ter vplačil iz naslova zdravstvenega in socialnega varstva ter pokojninskega zavarovanja.

17 Podatki za ZDA kažejo, da je število zaposlenih za polovični delovni čas na univerzah naraslo s 33 % leta 1987 na 43 % leta 1998 in na 46 % leta 2001 (Lieberwitz, 2004: 796).

sile individualiziral in na ta način prenesel neposredno le na ženske. Ker smo v postsocialističnih državah priča podobni regresiji, s tem pa krčenju mreže in delni privatizaciji javnih vrtcev ter vzporedni uvedbi polovičnega delovnega časa za novopečene matere, je moč pričakovati, da se bo v prihodnje ob dokončni prestrukturalizaciji oblik zaposlovanja na univerzi uveljavil princip zaposlovanja žensk za polovični delovni čas. In kot kaže praksa v Avstriji in Nemčiji, so univerze ob legalizaciji malega dela preostanek rednih delovnih mest ob upokojitvi profesorjev ukinile, tako da so jih razcepile na dvoje delovnih mest za polovični delovni čas, na katera so poleg starejših in mlajših žensk začele nastavljati ves mlajši učiteljskih kader. Delo za polovični delovni čas kot tudi začasno pogodbeno delo je sistemsko podplačano in podcenjeno delo, saj ne vključuje nadurnih izplačil, odpravnin in nadomestila za brezposelnost; prav tako ne vključuje upravičenosti do dodatkov, raziskovalnih sredstev in konferenčnih povračil, ne krije plačila za administrativno delo in delo v komisijah, za učne priprave, popravljanje izpitnih pol in govorilne ure, predvsem pa ne vključuje socialnih, pokojninskih in zdravstvenih prispevkov, ki jih morajo prekarno zaposleni (do)plačati iz lastnega, že tako poplivenega žepa, ali pa jih krni (Jones, 2008; Entin, 2005; Walby Sylvia, 1997). Podobno velja tudi za pogodbeno delo, kot je denimo honorarno delo, kjer so izplačila prav tako nižja, vključujejo manj osnovnih dodatkov in manj zakonsko zaščiteneh pravic (Paul, 2005), saj denimo honorarno zaposleni učitelji za polni delovni čas v poletnih mesecih niso upravičeni do plače kot tudi ne do kritja pokojninskih, zdravstvenih in socialnih prispevkov, pa čeprav v teh mesecih še vedno izvajajo govorilne ure, popravljajo izpite, raziskujejo in pišejo članke ter se pripravljajo na novo akademsko leto. Ker so učitelji pod še večjim pritiskom, da si zagotovijo minimalne finančne vire in poskrbijo za osnovno preživetje, ki jim ga eno samo prekarno delo ne zagotavlja, so prisiljeni opravljati več vrst prekarnih del hkrati na isti ali različnih inštitucijah, s tem pa se še bolj nesorazmerno povečuje delovna nadobremenitev. Te vrste zaposlitve, kot izpostavljajo raziskovalci, kljub naporom zaposlenih ne omogočajo poglobljanja strokovnega znanja in krnijo inovativnost pedagoškega dela kot tudi možnosti poglobljenega dela s študenti tudi zaradi nadobremenjenosti (Entin, 2005: 73).

S prisilnim vnosom korporativnih praks v način vodenja univerze in organizacije dela, ki temelji na t. i. ekonomizaciji stroškov, prihaja do preoblikovanja zaposlitvenih možnosti in s tem do uvedbe poprej nepoznanega dvotirnega, v resnici pa celo tritirnega sistema segmentacije in hierarhizacije učiteljskega kadra v različno privilegirane, a horizontalno gledano enako eksploatirane skupine (Lerner, 2008; Lieberwitz, 2004: 794). Korporativne prakse zaposlovanja učiteljski kader delijo na novo uvedeno tretjerazredno skupino zaposlenih, ki jo tvorijo prekarci in je obravnavana kot periferna in

zlahka odpustljiva delovna sila brez osnovnih socialnih in drugih pravic; jedrna skupina zaposlenih za nedoločen in polni čas pa se deli na vedno bolj izginjajočo prvorazredno skupino zaposlenih na rednih profesorskih mestih za nedoločen čas in večajočo se drugorazredno skupino, ki jo sestavljajo učitelji, zaposleni sicer za polni, a le navidezno redni delovni čas, saj morajo svoje nazive obnavljati na tri ali pet let. Pri tem sta napredovanje v višje nazive in s tem možnost zaposlitve na rednem profesorskem mestu sistematično vedno bolj onemogočena zaradi zaostrovanja pogojev za napredovanje. Hkrati se zaradi ukinjanja rednih profesorskih mest krči možnost za napredovanje tudi tistih, ki imajo za to ustrezne pogoje. V imenu racionalizacije stroškov se zato ljudi z višjimi nazivi namerno zadržuje na nižjih delovnih mestih. To še zlasti velja za učitelje z docentskim nazivom na asistentskih delovnih mestih, ki so med najbolj izkoriščanimi. Docent na delovnem mestu docenta namreč opravi 6 obveznih pedagoških ur, saj mora še dodatno mentorirati tako dodiplomske kot podiplomske študentke in študente. V nasprotju s tem docent na delovnem mestu asistenta ohranja asistentsko, torej višje število pedagoških ur na teden, tj. minimalno deset. Zaradi povečevanja nadur, ki postajajo del rednih delovnih obveznosti, pa v resnici opravi 11-14 pedagoških ur na teden, kar je skorajda 100 % več kot docent na docentskem delovnem mestu, vendar je za svoje delo plačan, kot da bi opravil le nižje ovrednoteno in po obsegu raziskovalnih obveznosti tudi manj zahtevno asistentsko delo. Tako mora docent na asistentskem delovnem mestu za nižjo asistentsko plačo poleg povečanega dodiplomskega pedagoškega dela opraviti tudi še vse pedagoške obveznosti, ki izhajajo iz naziva docenta, tj. mentoriranje diplom in doktoratov. To je ob povišanju delovnih obremenitev že samo po sebi nemogoče, ob tistem dvakratnem povečanju števila študentov na vsako posamezno seminarsko skupino pa še toliko bolj, saj je treba temu ustrezno popraviti tudi toliko več esejev, seminarskih nalog in izpitov. Ob skorajda 100-odstotni nadobremenitvi že na dodiplomski ravni se od docenta na asistentskem delovnem mestu pričakuje, da se bo vzporedno ustrezno strokovno in znanstveno izpopolnjeval ter pisal članke in knjige. Istočasno mora namreč docent na asistentskem delovnem mestu poskrbeti še za zadostno število objav in raziskav, ki so po obsegu in vsebini primerne za docentski in ne asistentski naziv, pa čeprav zaradi nekajkratnega povečanja pedagoških obveznosti za to nima več ustreznega časa. A prav od objavljenih del je odvisna njegova ponovna habilitacija, s tem pa obnovitev delovnega mesta. Za podplačano delo docenta na asistentskem delovnem mestu je torej značilna dvojna nadobremenjenost, ki vodi v pregorelost zaposlenih. Nemogoče je hkrati izvajati vse asistentske in docentske delovne zadolžitve in še zadostiti merilom za izvolitev v višji naziv, če ne celo le za obnovitev obstoječega docentskega naziva.

Ta korporativna praksa redukcije stroškov na račun izčrpanja učiteljskega kadra pa ima negativne posledice tudi za polno zaposlene na rednih profesorskih mestih, saj ob krčenju stalno zaposlenih vedno več poprej enakomerno porazdeljenih birokratskih in drugih operativnih nalog prehaja na ramena peščice redno zaposlenih, ki zaradi tega postajajo prav tako nadobremenjeni (Knight in Tower v Beaumont, 2008: 151). Tovrstna delitev in hierarhizacija učiteljskega kadra na primarno, a vedno bolj pokrčeno skupino zaposlenih na rednih profesorskih mestih in na številčno naraščajočo sekundarno ali periferno skupino delovne sile z nikakršnimi ali omejenimi možnostmi napredovanja in vedno manj pravicami vodi v razcepitev zaposlenih na navidezno dva med seboj nasprotujoča si pola. Ta maneuver po eni strani omogoča delodajalcu, da s fleksibilizacijo delovne sile vedno več zaposlenih postavlja zunaj zaščite in dosega sindikata ter kolektivnih pogodb, saj te po zakonu ščitijo samo redno zaposlene za nedoločen čas. Hkrati z razcepitvijo zaposlenih na dve različno pozicionirani skupini korporativna univerza vrši posebno obliko nadzora, saj kakršna koli cepitev zaposlenih na dvoje različno privilegiranih skupin mednje avtomatično vnaša razdor, to pa onemogoča možnost njihovega enotnega nastopa za doseg skupnih pravic, odmikajoč pogled od potrebe po preizpraševanju celotnega sistema, ki tako delitev proizvaja (Jones, 2008; Nealon, 2007). Predvsem pa s postopnim ukinjanjem in slabljenjem rednih profesorskih mest ter z vzporedno povečano fleksibilizacijo delovne sile korporativna univerza postopoma krči avtonomnost celotnega učiteljskega kadra. S postopnim ukinjanjem rednih profesorskih mest se namreč ukinja akademska svoboda, kajti redna delovna mesta za nedoločen čas ne prinašajo le ekonomske samozadostnosti, temveč tudi potencialno raziskovalno samostojnost in intelektualno svobodo. Kot izpostavljajo raziskovalci z Riso Lieberwitz na čelu, so redno zaposleni za nedoločen čas, zlasti na profesorskih mestih, okvirno uživali svobodo govora v javnosti in so imeli večjo možnost podajanja družbene kritike v zvezi s perečimi političnimi in socialnimi vprašanji tako znotraj kot zunaj univerze, ne da bi jih pri tem obremenjevala misel na morebitno odpustitev; prav tako so se lahko lotili dolgoročnih eksperimentalnih raziskav in si sami določili tematiko ter odpirali nove kontroverzne ali pa nujne sociološke teme v sklopu svojih predavanj in javnih ozaveščanj, ki jih patriarhalna, kapitalistična, nacionalistična, imperialistična in rasistična družba ni želela slišati. Brez ekonomske in okvirne svobode govora, ki jo nudi redna zaposlitev za nedoločen čas, se učiteljsko osebje vse bolj podreja samocenzuri tako pri raziskovalnem kot pedagoškem delu, še zlasti, če ti dve aktivnosti vsebinsko in ideološko nista povšeči novim industrijsko-kapitalističnim in drugim sponzorjem (Lieberwitz, 2004: 794, 798). Zlasti pa se s krčenjem in postopnim ukinjanjem rednih delovnih mest ter z nemočjo ostalih prekarno zaposlenih, ki nimajo

pravice do sodelovanja v senatih in drugih komisijah, moč odločanja vedno bolj prenaša v roke menedžersko-administrativnega kadra, kar slabi vpliv učiteljskega osebja pri določanju raziskovalnih in pedagoških smernic njihovega dela (Rhoades in Slaughter, 2004).

Korporativnim izhodiščem t. i. novega javnega menedžeriranja in upravljanja z zaposlenimi kot zgolj komodificiranimi in podcenjenimi človeškimi resursi se pridružuje tudi nova praksa umetne cepitve učiteljskega dela na med sabo domnevno nepovezana in raznolika področja, in sicer na poučevanje, raziskovanje in administrativna opravila. Neoliberalna država je univerze in same zaposlene prisilila v tovrsten način (samo)obravnave izobraževalnega dela na račun uvedbe ločenih sistemov financiranja raziskovalnega in izobraževalnega dela ter z vzpostavitvijo ločenih meril uspešnosti in kakovosti, ki se nanašajo na učiteljsko¹⁸ in raziskovalno delo. Pri tem se seveda

18 Pri tem izstopajo zlasti vsakoletne študentske ankete, ki jih morajo izvajati fakultete, da bi, kot predpisuje neoliberalna paradigma, ocenile kakovost in učinkovitost učiteljskega dela, pri čemer študentske ankete veljajo za objektivno merilo. To je absurdno, saj je učiteljevo delo, zlasti v humanistiki, delo na dolgi rok: njegovi učinki se namreč pokažejo šele čez leta, ko se tudi izoblikuje osebnost študentk in študentov in ko dozori ter se v interakciji z drugimi dejavniki poveže in poglobi njihovo znanje.

Kot izpostavljajo kritiki, študentske ankete v resnici niso namenjene dejanskemu preverjanju kakovosti in izboljšavi učiteljskega dela, saj bi to pravzaprav pomenilo, da bi jih bilo treba izvesti že med tekočim akademskim letom. Kajti le tako bi bilo mogoče v interakciji med študenti in učiteljem tudi resnično reflektirati naravo učiteljevega dela in udejaniti posamezne spremembe pri načinu vodenja in izvedbe pouka. Hkrati bi morala biti narava vprašanj opisna in prilagojena snovi, obravnavani v razredu (Wilson et al., 2010: 541). Namesto tega se ankete izvajajo za nazaj, ko generacija že zdavnaj zapusti učiteljev razred, hkrati pa so anketna vprašanja pokrčena na nekaj standardnih vzorcev, ki v bistvu ne zajemajo bistva učiteljskega dela: zastavljena so namreč na način, ki od študentov zahteva, da po principu subjektivne numerične ocene ovrednotijo obravnavano snov in delo učitelja glede na to, ali jim je bil izbor snovi in način njenega podajanja všeč, ne pa glede na pomen in vlogo, ki jo ima obravnavana snov pri sistematični izgradnji in poglobitvi njihovega znanja.

Zato so te ankete, kot izpostavljajo Wilson et al., najbolj nepošteno prav do učiteljev in učiteljic na področju humanistike (učiteljski kader na naravoslovno-tehniških univerzah ni izpostavljen tolikšnemu pritisku kot tisti na humanističnih smereh), ki skušajo doseči spremembo v mentaliteti družbe (2010: 542), saj gre tu največkrat za odpiranje pogledov na delovanje med seboj prepletenih diskurzov etnocentrizma, rasizma, seksizma in nacionalizma. Končni cilj tega je študente in študentke opozoriti na lastno ideološko vpletenost in soudeležbo pri perpetuaciji ideoloških mehanizmov, ki so namenjeni vzpostavljanju kategorij drugosti, pri čemer samorefleksija in konfrontacija študentk in študentov samih s seboj neizbežno vodi v preizpraševanje navidezne nevtralnosti njihove lastne samopodobe. To pa lahko vodi v negativno oceno učiteljevega dela ne glede na njegovo strokovno podkovanost ali manko le-te.

Študentske ankete, kot nadalje izpostavljajo Wilson et al. (2010: 541), niso namenjene dejanskemu preverjanju učiteljskega dela, ampak nastopajo zgolj kot še eno v vrsti navidezno objektivnih korporativno-menedžerskih orodij pri procesu podeljevanja ali pa zavrnitve habilitacij; študentje s svojimi subjektivnimi ocenami pa kot potrošniki, ki na pedagoški proces ne gledajo več kot na izobraževalni program, temveč kot na subjektivno ustrezno ali neustrezno blago, ki jih spreminja v zadovoljne ali pa razočarane stranke oziroma potrošnike. Ker pri pouku teže nima več vsebina, s tem pa tehtnost in strokovnost podanega, temveč le še

sklicuje na zagotavljanje večje transparentnosti in merljive učinkovitosti univerz pri ustvarjanju izobraževalnih in raziskovalnih »produktov« (Malcom in Zukas, 2009). V resnici gre za še eno v vrsti prestrukturizacij in povečanja obsega dela ob hkratni redukciji učiteljskega plačila in preoblikovanju vloge učitelja. Ta premik znotraj posodobljenega modela javnega menedžiranja v visokošolskem sistemu, ki poteka v imenu domnevno večje preverljivosti delovnih rezultatov in merjenja učiteljske odgovornosti (ter performativnosti), ponazarja prav novi model porazdelitve in ovrednotenja delovnih obveznosti na posameznega učitelja. Kot izpostavljajo raziskovalci delovnih procesov znotraj neoliberalne univerze, ta model uvaja fragmentacijo delovnega procesa na zgoraj omenjene tri segmente; pri tem pa izstopa preračunavanje in dodeljevanje maksimalnega števila okvirnih delovnih ur, ki naj bi jih učitelj vložil v vsako posamezno aktivnost, kot da bi bila vsaka od teh samozadostna in drugi nepodporna, učiteljevo delo pa vedno enakomerno razporejeno med tri navidezno ločene dejavnosti.

Praksa, ki je neoliberalni model v težnji po atomizaciji učiteljskega dela in domnevni merljivosti tega, kar je zaradi svoje kompleksnosti v bistvu nemerljivo, ne želi videti, kaže, da učiteljskega dela ni mogoče cepiti na ločeno raziskovalno in pedagoško delo, saj je kakovost slednjega odvisna prav od neprestano potekajočega raziskovalnega dela, ki ga ni mogoče odriniti v ozadje, kaj šele odmisлити. Študijsko raziskovalno in pedagoško delo sta med seboj zlita vidika enega in istega procesa, saj gre v obeh primerih predvsem za delo znotraj ene ali več znanstvenih disciplin in torej za utrjevanje ter širjenje iz tega izhajajočega strokovnega znanja. Zato večina učiteljev svoje peda-

---

subjektivna všečnost, se s študentskimi anketami na večino osebja vrši neutemeljeni pritisk, posledica česar je, da učitelji svoje delo »vedno bolj zastavljajo kot obliko »infotainmenta« na račun krčenja poglobljenih in sistematično zastavljenih vsebin, saj te zahtevajo svojo mero delavnosti in discipline tudi s strani študentov, da »zmanjšujejo minimalni prag znanja in na splošno znižujejo standarde zahtevnosti v strahu pred pritožbami« in da namenoma prilagajajo izpitna merila in »prikrajajo izpitne rezultate«, da bi se s tem izognili prevelikemu številu padlih, pa čeprav gre za izrazito šibke generacije (Wilson et al., 2010: 541). Študentske ankete oziroma mnenja so znotraj korporativno-menedžerske paradigme merjenja kakovosti učiteljevega dela pridobile status strokovno verodostojne institucije, kar pomeni, da so postavljene za enega od odločilnih kazalnikov strokovne usposobljenosti učitelja in se štejejo za enakovreden element pri njegovi habilitaciji skupaj z njegovo bibliografijo. To je v nasprotju z zdravo pametjo, saj mnenja, ki so izenačena s statusom strokovne ocene, podajajo študentke in študenti, ki strokovne širine in ustrezne teoretično poglobljene podkovanosti pravzaprav ne premorejo, da bi lahko ustrezno ocenili strokovno in pedagoško primernost učitelja za njegovo delo. So namreč šele v procesu izobraževanja in torej šele v začetni fazi izgrajevanja strokovnega znanja, brez ustrezne pedagoške in strokovne kilometrine. Zato študentske ankete kot oblika menedžerskega orodja v resnici predstavljajo še eno v nizu strategij, ki so namenjene kratenju avtonomnosti učitelja in razvrednotenju njegove strokovnosti, saj študentske ankete šele izobražujočega se študenta po teži njegovega mnenja, pa čeprav mora dotični še diplomirati, umetno postavljajo na enako strokovno raven kot doktoriranega profesorja.

goško delo dojema kot eno od oblik izgrajevanja in vgrajevanja disciplinarne znanja, kar med drugim predpostavlja, da je tudi pri pouku vsakokrat znova treba sistematično »mobilizirati in rekonstruirati« ideje in koncepte, in sicer prav na enak način, kot to predvideva tudi samo raziskovalno delo (Malcom in Zukas, 2009: 499). Poleg tega gre pri pedagoškem delu posameznika za neprestano vračanje k temeljnim konceptom neke discipline, njihovega nadgrajevanju in poglobljanju, zaradi česar se v letih spreminja in dozoreva tudi učiteljevo dojemanje ter razumevanje temeljnih konceptov, kar ne bi bilo možno brez neprestano potekajočega raziskovalno-pedagoškega dela (Malcom in Zukas, 2009: 500). Zato gre pri umetni cepitvi učiteljskega dela na tri med seboj domnevno nepovezane segmente poučevanja, raziskovanja in administriranja, kot izpostavlja Ball, za obliko proizvajanja in reorganizacije pogleda na vlogo in funkcijo učitelja, ki v vsakdanjem življenju dejansko ne obstaja (v Malcom in Zukas, 2009: 500). Če bi se namreč učiteljski kader držal menedžerskega razreza in določitve maksimalnih okvirnih delovnih ur, ki kompleksno delo učitelja namerno krči, priznavajoč le minimalni vložek učitelja v njegovo delo – na tem razrezu pa pomenljivo tudi temelji njegovo plačilo –, univerza ne bi mogla ustrezno funkcionirati, saj bi večina učiteljskega, raziskovalnega in administrativnega dela ostala neopravljena (Malcom in Zukas, 2009: 496)!¹⁹

Pri tej novi menedžerski delitvi učiteljskega dela na tri domnevno nepovezane segmente, ki so poustvarjeni ne le kot ločene, temveč prav na podlagi uvedbe okvirnih delovnih ur tudi kot umetno merljive enote, gre torej le za ustvarjanje »vtisa objektivnosti« (Malcom in Zukas, 2009: 496). V resnici gre pri tovrstnih vsiljenih razrezih za prikrivanje vedno večje nadobremenjenosti učiteljskega kadra in hkratno nemoteno povečevanje le-te. To se po eni strani kaže v nepriznavanju vzporednega in naraščajočega učinkovitega dela, ki ga ta kvantitativni in pokrčeni razrez ne zajema, a je ključnega pomena za izvedbo kakršnega koli pedagoškega dela, saj se nanaša na mentoriranje, na vodenje seminarskih in drugih oblik dela, ki poleg strokovne podkovanosti zahtevajo tudi čustveno senzibilnost in odzivnost ter psihološko

19 Pri tem pa izstopa še nadaljnja abstraktna delitev učiteljskih ur na t. i. dejanske oziroma kontaktne ure, ki naj bi jih učitelj izvedel v razredu in na govornih urah – in ki so poleg števila študentov znotraj neoliberalne paradigme, kjer šteje kvantiteta, ne pa kvaliteta, osnova za financiranje oddelkov in univerz ter temelj plačila samega učitelja –, ter na okvirne ure, ki zajemajo čas za raziskovalno delo, priprave na delo v razredu in s tem povezana administrativna dela. Pri tem je preračunavanje in že samo določanje tega, kar šteje za realno uro znotraj učiteljskega procesa, prepuščeno specifičnosti neke znanstvene discipline, predvsem pa fleksibilnim interpretacijskim posegom. Zaradi tega je definicija dejanske učiteljske ure kvečjemu rezultat pogajalske spretnosti ali moči, ne pa dejanski odraz stanja samega. Malcom in Zukas namreč nazorno pokazeta, da je recimo ena dejanska ura, opravljena v okviru angleščine, pretvorjena v večje število okvirnih ur kot pa dejanska ura na kemiji, kajti pregledovanje in popravljanje eseja zahteva več časa kot laboratorijska poročila. Vprašanje pa je, če bo to stanje tudi prepoznano in priznано kot tako (2009: 499).

vzdržljivost in razpoložljivost učitelja (Wilson et al., 2010: 539–540). Po drugi strani pa gre predvsem za prikrivanje neenakomerne prerazdelitve in hkratnega povečevanja pedagoških in raziskovalnih obveznosti, kar vse omogoča prav umetna cepitev učiteljskega dela na pedagoško in raziskovalno delo. Z ločitvijo raziskovalnega in učiteljskega dela je slednje znotraj sistema javnega menedžiranja, kjer so učitelji sami razumljeni zgolj kot človeški rešurs, razvrednoteno in preoblikovano v vrsto dela, ki domnevno ne potrebuje raziskovalnega vložka. Iz tega izhaja nemoteno povečevanje pedagoških nadobremenitev ter iz tega izhajajoče preoblikovanje vloge učitelja iz tistega, ki sistemsko izgrajuje znanje in razumevanje, v zgolj posredovalca nepovezanih in osiromašenih informacij, saj učitelju vse bolj primanjkuje časa za vzporedno raziskovanje disciplinarnega védenja in ustrezno preново ter pripravo poglobljenih priprav. Hkrati z razcepom učiteljskega dela na pedagoško in raziskovalno se spremenita tudi pojem in vloga raziskovalnega dela, saj slednje ni več usmerjeno v refleksijo in delo v predavalnici. Preusmerjeno je v prisilno prevzemanje novih, dodatnih, a kratkotrajnih raziskovalnih projektov, delegiranih od zunaj, in v proizvodnjanje hitro objavljivih prispevkov v natančno določenih mednarodnih akademskih bazah revij, kar je vse povezano s produkcijo ozkovođenega znanja za kratkoročne potrebe in akumulacijo zasebnega kapitala. Kot izpostavljata Malcom in Zukas, novi menedžerizem, ki se poleg t. i. *ocenjevanja uspešnosti in produktivnosti učitelja (performance assessment)* med drugim najbolj nazorno kaže v novi prerazdelitvi in ovrednotenju delovnih obveznosti učitelja, slednjega navaja k privzemanju pozicije, da je akademsko delo zgolj in le še oblika »servisnega dela« oziroma storitvene dejavnosti (2009: 502). Ta konceptualni zasuk znotraj neoliberalne sheme, kjer stopa v ospredje prisilna komodifikacija znanja, je namenjen prestrukturiranju vloge učitelja in predruženju smotrov učiteljskega dela. To preoblikovanje pa postane izvedljivo šele in prav z razcepitvijo sicer enotnega učiteljskega dela na tri med seboj domnevno povsem ločene enote, saj je cilj tega manevra, da bi se zameglilo in izbrisalo resnično naravo učiteljskega dela, ki temelji na učiteljevi predanosti zasledovanju in posredovanju znanja kot sestavnega dela holističnega dojetanja in razvoja znanstvenih disciplin. Z odstranitvijo takega gledanja in razumevanja na delo akademskega učitelja je možna tudi njegova pretvorba v zgolj izvajalca storitvenih del oziroma atomiziranih produktov na področju vse bolj komercializiranega visokega šolstva, kjer je znanje preosmišljeno kot komoditeta in reducirano na njo, študenti pa na posamezne produkte in ne več razmišljujoče posameznike.

Korporativno-menedžerska merila kakovosti akademskega dela

Posledice korporativno-menedžerskega upravljanja visokošolskega sektorja pa se ne kažejo le v vpeljavi najrazličnejših regulacij, na osnovi katerih

potekajo fleksibilizacija delovne sile in diferenciacija plačila za isto delo, povečevanje nadur in obče slabšanje delovnih pogojev zaposlenih. Kaže se tudi v sočasni uvedbi predpisov in meril, ki visokošolskim institucijam in učiteljskemu kadru kljub sistematičnemu rezanju sredstev, povečevanju števila študentov ob hkratnem zmanjševanju števila zaposlenih, večanju urnih nadobremenjenosti in kazualizaciji delovne sile paradoksalno nalagajo, da morajo izkazovati visoko stopnjo »kvalitete« oziroma »odličnosti« in akademske produktivnosti. To pa naj bi dosegli le s podrejanjem zunanjim evalvacijskim merilom, ki jih postavljajo novoustanovljene in stroškovno potratne vladne agencije: te birokratske ustanove naj bi določale standarde in s tem bdele nad odličnostjo in transparentnostjo raziskovalnega dela ter strokovnega znanja akademskega kadra, za katerega se tako predpostavlja, da ga je treba voditi oziroma menedžerirati in nadzorovati pri njegovih raziskovalnih prioritetah, zlasti v povezavi z interesi industrije (Peters, 2005: 130; Brennan, 2009: 354). Neoliberalni diskurz znanstvenikom odvzema njihovo avtonomijo in jim odreka zmožnost lastnega ekspertnega presojanja, da bi tako lahko na novo zasnoval njihovo vlogo in redefiniral njihovo identiteto znotraj ekonomsko-političnega prostora, kjer univerza, kot izpostavlja vse več kritikov, ni več koncipirana kot center poglobljenega proizvodnje in posredovanja tehtnega ter trajnega znanja (Slaughter in Rhoades, 2004), temveč kot poslovna organizacija s produkcijskimi cilji, katere namen je povečevati dohodek, znanje pa krčiti in rezati na posamezne dekontekstualizirane informacijske enote, ki jih je mogoče neskončno tržiti. Tudi kvaliteta akademskega raziskovanja je tako znotraj neoliberalnega diskurza preosmišljena, saj je po novem zastavljena le glede na število produktov oziroma objavljenih enot, ki jih je mogoče prešteti. Osnovno merilo kvalitete, kot jo določa neoliberalni menedžerski diskurz, namreč ni vsebina kot tudi ne obča koristnost in razpoložljivost akademskega teoretičnega znanja, temveč kvantiteta: naloga učitelja kot raziskovalca je zato stremeti k čim večji produkciji in objavljenosti v natančno določenih revijah, kar naj bi po neoliberalni logiki, kjer za kakovost šteje samo tisto, kar je mogoče kvantitativno izmeriti, že avtomatično pričalo o visoki kakovosti posameznikovega raziskovalnega dela oziroma njegovi akademski odličnosti – ta pa vse bolj postaja tudi merilo za pridobivanje subvencij. Smisel zunanjih evalvacijskih agencij in standardov odličnosti torej ni, da bi zagotovili resnično kvaliteto, tj. vsebinskost znanstvenega dela, ki terja dolgoletno refleksijo, dolgotrajne raziskave in neprestano potekajoči kritični dialog (Roberts, 2007: 358), saj so s korporativizacijo inštitutov in univerz te možnosti v bistvu izničene, z uvedbo kvantitativnih metod merjenja odličnosti pa dokončno odpravljene. V resnici gre za obliko kontrole, tj. za ustvarjanje pokorljivih in ukročenih akademskih subjektov (Davies in Bansel, 2010: 12), katerih naloga je repliciranje že znane-

ga, demagoško preverljivega in zato zagotovo sprejemljivega ter objavljivega akademskega diskurza, ne pa ustvarjanje kritičnega diskurza in inovativnih premikov v sistemu mišljenja, kajti prav to zahteva drugačna znanstvena merila in pogoje dela.

Z neoliberalno logiko, po kateri je kvaliteta nekega znanstvenega dela dokazljiva že in le zgolj s številom objavljenih enot, ki so po merilih vladnih agencij različno in arbitrarno ovrednotene ne glede na dejanski vsebinski in časovni vložek raziskovalca, se spreminja družbena vloga akademskega znanstvenika kot tudi oži domet raziskav in ponastavlja ter siromaši pojem akademskega znanstvenega dela. Kako se torej na osnovi novo postavljenih meril in standardov kakovosti raziskovalnega dela (kjer je odličnost akademskega raziskovalnega dela zreducirana na kvantiteto in izenačena s serijskim objavljajem posameznih, domnevno merljivih enot) kaže proizvajanje ukročene akademskega subjekta v praksi? Ker se kakovost akademskega znanstvenega dela po novem ocenjuje na podlagi objavljenega števila posameznih enot znotraj relativno kratkega časovnega obdobja, od česar je med drugim odvisna tudi ponovna habilitacija univerzitetnega učitelja, se na ta način znanstvenike sili k temu, da vse bolj opuščajo poglobljene in sistemske raziskave, ki so zaradi dolgotrajnega zbiranja podatkov, teoretičnih analiz in refleksij seveda zastavljene na dolgi rok. Namesto tega so se prisiljeni osredotočiti na tiste vrste raziskav oziroma dekontekstualiziranih vidikov določenih tematik, katerih analize niso časovno potratne kot tudi ne vsebinsko zahtevne in ki ne zahtevajo izdatnega delovnega napora, prinašajo pa takojšnje, po možnosti objavljive rezultate, kar pomeni, da so ta dela vse bolj sovpadna s preverjeno ali ortodoksko politiko. Vse to se odraža v porastu objav, ki ne prinašajo novih poglobljenih sistemskih analiz in teoretičnih prebojev, temveč se denimo v humanistiki vse bolj osredinjajo predvsem na hitre shematične preglede ali recenzijske obnove osnovnih teoretskih izhodišč ali pa zgodovinske preglede posameznih disciplinarnih praks (Bensimon in Ordorika, 266–267).²⁰

20 Kvantitativna merila »kakovosti« in »odličnosti« akademskega raziskovalnega dela slednjega v resnici le siromašijo. Ker pri habilitacijah in subvencijah ne štejeta več teoretična prebojnost nekega dela in relevantnost njegove vsebine, temveč le še število napisanih in objavljenih enot ter izkazovanje citiranosti na kratki rok, so akademski učitelji prisiljeni hiperproducirati. To pomeni, da ne gre le za preusmerjanje od dolgoročnih raziskav na kratke aplikativne analize za potrebe zasebnega kapitala oziroma za dekontekstualizirane drobce širših tematik, s čimer odpade poudarek na »teoretičnih prebojih, sintezi znanja in kritiki statusa quo« (Armstrong, 2010: 60). Gre tudi za spremembe na ravni samega načina pisanja in tvorjenja člankov. Da bi zadostili kvantitativnim merilom, univerzitetni akademiki to, kar bi bil poprej vsebinsko razdelan in teoretsko zaokrožen članek, vse bolj delijo na posamezne tematske podenote in s tem ločene članke, ki prinašajo le nekaj osnovnih uvidov, a so razdelani in zapolnjeni z različnimi splošnimi referencami tako, da še zadoščajo minimalnim standardom objavljalnosti (Armstrong, 2010: 60). Ta pristop, ki ga vsiljujejo kvantitativna merila, vodi na eni strani v pokrčenje in razvodenitev vsebine kot tudi v balastno podvajanje taistih osnovnih

Ta pristop in njegove posledice, kjer naj bi bila pokazatelj akademske odličnosti kvantitativna produkcija, neposredno narekuje in spodbuja točkovni sistem, ki so ga vzpostavile s strani neoliberalnih vlad nastavljene agencije (pri nas ARRS). Kajti znotraj tega sistema niso več najvišje ovrednotene knjižne publikacije, temveč posamezni članki.²¹ Zato, kot ugotavljajo kritiki, ta vsiljeni kvantitativno naravnani točkovni sistem postaja vedno močnejša oblika nadzora oziroma odmerjanja in regulacije raziskovalnih interesov ter prioritizacije akademikov, ki svoje raziskovalne dejavnosti ne le vedno bolj preusmerjajo v doseganje kratkoročnih ciljev, temveč morajo zaradi golega akademskega preživetja pri tem izkazovati vedno večjo mero preračunljivosti v smislu, kaj se jim še splača raziskovati in v kakšni obliki objaviti, da bi lahko dosegli maksimalno število točk in tako zadostili novim standardom kvantitete, ki naj bi delovali kot pokazatelj njihove domnevne odličnosti (Bensimon in Orborika 265). Točkovno naravnani sistem, ki najvišje vrednoti člankovne objave, a v različno ovrednotenih akademskih revijah – ki tudi morajo biti indeksirane v določenih bazah, sicer ne štejejo –, akademske raziskovalce – učitelje pretvarja v vse bolj hiperindividualistične, tj. samozazrte in izolirane tekoče trakove oziroma *maquilladoras* in v raziskovalce – podjetnike (Bensimon in Ordorika, 2006: 251), ki s pospešeno produkcijo posameznih in tematsko ozko naravnanih člankovnih objav izgublajo stik s sistematičnim in

---

podatkov in temeljnih izhodišč v različnih objavah. Po drugi strani pa vodi v nejasnost in neotipljivost celostnega argumenta, saj se ta z razcepitvijo na več člankov, ki so za nameček lahko objavljeni še v različnih revijah, povsem porazgubi (Trimble et al., 2010: 281). Sistemsko vsiljena hiperprodukcija ne le siromaši raziskovalno delo in razveljavlja angažirano, k javnosti usmerjeno delo intelektualca, temveč ga tudi preusmerja k širjenju dobička lastnikov zasebnih revijalnih/podatkovnih baz. Na račun vsiljene hiperprodukcije zasebni upravljalci namreč pridobijo veliko kvoto člankov, ki jih umeščajo v neprestano naraščajoče število novoustanovljenih akademskih revij; te pa povežejo v pakete skupaj z osrednjimi in vodilnimi akademskimi revijami na določenem področju. Da bi si zagotovile dostop do osrednjih revij, so knjižnice pod pogoji, ki jih diktirajo zasebni upravljalci revijalnih baz, primorane odkupiti celotni paket po astronomsko visoki ceni: balastne revije, ki so večinoma vsebinsko šibke, njihova berljivost in citiranost pa je v resnici minimalna, so perversno predstavljene kot oblika dodatne vrednosti, ki naj bi ustrezno in domnevno upravičeno podražila višino naročnine celotnega paketa. V resnici pa gre za članke in revije, ki jih nihče ne bere.

- 21 Tako denimo znanstveni članek, objavljen v reviji, ki jo indeksirata SCI Expanded in SSCI, s faktorjem vpliva v prvi četrtini revij prinaša nad 100 točk, znanstveni članek, objavljen v reviji, ki jo indeksira A&HCI, 70 točk, medtem ko znanstvena monografija s številom strani nad 50 prinaša le 160 točk. Gre za sistem merjenja kakovosti in produktivnosti akademskega dela, ki ne le, da ne odraža dejanskega stanja, temveč situacijo postavlja na glavo. V primerjavi s člankom je priprava knjižne publikacije namreč rezultat večletnega dela, ki zahteva znatno večji obseg raziskovalnega napora in finančnega vložka in pogljobljeno poznavanje ter povsem dodelano, večplastno sistemsko analizo obravnavane tematike. Kljub temu en sam članek, objavljen v strateško izbrani bazi in v ustreznem tujem jeziku, lahko prinese več kot polovico točk, ki jih po teh merilih prinaša knjižna publikacija, pa čeprav je, za ponazorilo, ta članek lahko le skrajšana in vsebinsko poenostavljena verzija enega od poglavij v taisti knjižni monografiji.

celostnim razumevanjem svojih disciplin kot tudi s holističnim dojemanjem svoje ožje in širše družbe (Roberts, 2007: 360).

Problematičnost točkovnega sistema, ki vzpodbuja golo kvantiteto, odpravlja pa kvaliteto, se kaže tudi v dejstvu, da tudi same člankovne objave niso enakovredno ovrednotene, saj so umetno hierarhično razvrščene glede na to, ali so članki objavljeni v akademskih revijah, ki so uvrščene v posebne baze, nad katerimi bdijo korporativne institucije. Po teh merilih je pokazatelj akademske odličnosti v kapitalistično perifernih državah, med katere se umešča tudi naša, tisti članek, ki je objavljen v enem od svetovnih jezikov in se pojavlja v reviji, ki je indeksirana v eni od točno predpisanih mednarodnih baz.²² Članek s taisto vsebino, objavljen v maternem jeziku govorca, pa

- 22 Za te mednarodne baze je značilno, da jih upravlja in trži peščica ameriških in evropskih korporacij, kar je posledica poglobljenja tako produkcije kot diseminacije akademskega znanja. Izmenjava in širjenje akademskih raziskav najpogosteje potekata z objavami v znanstvenih revijah, lastništvo in upravljanje nad katerimi je bilo do nedavnega v celoti v rokah univerzitetnih založb ali pa znanstvenih organizacij, ki so to delo izvajale ob minimalnih finančnih stroških. Ko so se ob pretvorbi javnega dobrega v tržno blago v ta proces vrinile korporacije z namenom, da bi zgolj s posredovanjem (ne pa z dejanskim soustvarjanjem) rezultatov javnofinančno podprtih raziskav ustvarile in povečale zasebni dobiček, je zavoljo tovrstnega umetnega olastninjenja in uzurpacije znanja skokovito narasla tudi cena akademskih revij. Ta nikakor ni premosorazmerna z njihovo kvaliteto ali stroškom njihove produkcije, saj ti ostajajo na isti ravni kot tisti, ki jih imajo še obstoječe univerzitetne založbe in znanstvene organizacije, ki svojega uredniškega in marketinškega dela niso prenesle na posredniške korporacije (Bergstrom, 2001: 183). Revije, ki jih objavljajo neodvisne znanstvene organizacije in univerzitetne založbe, po svoji kakovosti ne odstopajo in so lahko še boljše od tistih, zavedenih v korporativnih bazah, kvaliteta katerih prav tako niha. Enako pomembno, te revije so nekajkrat cenejše od tistih, ki jih ima v svojih bazah vseh dvanajst zasebnih monopolnih korporacij, kot so Elsevier, Springer, Wiley, Sage, Jstor, Ebscohost in Proquest (Armstrong, 2010: 59; Bergstrom, 2001; Morrison, 2009; Merrett, 2006). Kljub temu državno sprejete politike v novih merilih od univerzitetnih učiteljev in drugih akademskih raziskovalcev zahtevajo, da svojo »odličnost« dokazujejo le na podlagi akademskih člankov, objavljenih v zasebnih korporativnih bazah s faktorjem vpliva. To pa pomeni, da s tovrstnimi intervencijami ne le umetno povišujejo težo, ki naj bi jo imele revije, zavedene zgolj v komercialnih bazah, temveč v prvi vrsti krčijo dostopnost akademskih raziskav in odprst akademskega prostora, saj neposredno podpirajo in utrjujejo naraščajajočo monopolno prevlado zasebne posredniške industrije (Morrison, 2009; poglavje 4, odprt dostop, ni navedenih strani). Ta seveda ni potrebna, saj gre za umetno ustvarjeno tržno nišo, ki parazitira na javnoproračunskem denarju in si pri tem za nudenje zgolj posredniških uslug reže vsaj 30–40 % čiste profitne marže (Morrison, 2009, odprt dostop, ni navedenih strani). Cene naročnin na revije, ki jih za svoje posredniške usluge prosto zaračunavajo korporacije, so samo v enem desetletju (med letoma 1990 in 2000) na področju tehnoloških znanosti poskočile za 123 %, na medicinskem za 111 % in na področju družbenih ved za 127 % (Pirie, 2009: 37). Kot še navaja Pirie, so se med letoma 2001 in 2006 povečale še za 74 % (družbene vede), 33 % (medicina), 63 % (tehnologija), 68 % (humanistika). Te odstotke je seveda treba umestiti v širši kontekst, saj iz tega izhajajo tudi nesorazmerja v ceni naročnin med neprofitnimi javnimi ustanovami/organizacijami in zasebnimi korporacijami: če je leta 2001 veljalo, kot navaja Bergstrom, da je bila povprečna letna naročnina na revijo s področja ekonomije, ki jo je izdala neprofitna javna ustanova, 180 dolarjev, so zasebne korporacije za revije podobne vsebine in kvalitete zaračunavale 1.660 dolarjev na leto (2001: 183). Danes je to nesorazmerje še večje,

saj je cena akademskega članka v prosto dostopnem javnem sistemu Open Journal Systems, kot pokaže Morison, le 188 dolarjev, medtem kot Elsevier Cell Press (zasebna baza) zaračuna 5.000 dolarjev na članek (Morrison 2009, odprt dostop, ni navedenih strani). Bergstrom je še izračunal, da je cena, ki jo zasebne korporacije zaračunavajo na eno samo stran članka, kar šestkrat višja od cene, ki jo postavijo neprofitne javne ustanove. In če bi se knjižnice denimo naročile na vse revije z ekonomskega področja, bi z 10-odstotnim deležem njihovega proračuna zlahka pokrile naročnine na vse neprofitne akademske revije, ki zajemajo kar 60 % vseh člankov, napisanih v tekočem letu, medtem ko bi za naročnino na revije, ki jih ponujajo zasebne baze in obsegajo le tretjino vsega napisanega, odštele 80-odstotni delež svojega proračuna (Bergstrom 2001: 185–186).

Z ustrežno razvitim sistemom – ki ga obstoječe lastniško-oblastniške strukture ne dopuščajo, saj je njihova naloga zagotoviti pogoje za širjenje akumulacije zasebnega kapitala na račun predhodnega razlastnjenja večine – bi lahko obstoječe javne ustanove vključno z univerzitetnimi in specializiranimi knjižnicami vzpostavile lasten javnodostopni sistem baz, namenjenih ustvarjanju, arhivskemu hranjenju in posredovanju akademskih revij. To bi namreč predstavljalo le delček izdatkov (in sicer, kot je pokazala Heather Morrison, je to za 96 % manjši delež od sedaj porabljenega proračuna z letnim prihrankom 55 milijard dolarjev), ki jih javne raziskovalne ustanove sedaj po preplačanih naročninah na revije namenjajo odkupu tega, kar so v bistvu same ustvarile in podarile zasebnim posredniškim bazam.

Zasebne baze namreč javnim institucijam, kot so univerze in raziskovalne knjižnice, za nekajkratnik realne vrednosti, ki jo imajo revije, preprodajajo to, česar niso same ustvarile in kar so javnim institucijam, kot so univerze in raziskovalni inštituti, v resnici odtujile. To so storile s spretnim manevrom, ki temelji na vsiljenem prenosu materialnih avtorskih in s tem lastniških pravic z avtorja in njegove institucije na zasebne in vrinjene posrednike podatkovnih zbirk. To pomeni, da javno financirane ustanove, kot so inštituti in univerze, še naprej ostajajo producentke raziskovalnega dela, nikakor pa ne več lastnice rezultatov, kar ne omogoča več prostega pretoka javno financiranega znanja. *Profit zasebnih baz in ne nazadnje njihovo delovanje sta odvisna od prilastnjenja javno sponzoriranega dela akademskih in drugih raziskovalcev brez recipročnega poplačila in od sočasne restriktivne preprodaje le-tega nazaj taistim izvornim producentom oziroma njihovim matičnim ustanovam* (Pirie, 2009; Merrett, 2006; Armstrong, 2010; Morrison, 2009). Pri tem je, in to je ključnega pomena, vložek zasebnih baz v temeljno, raziskovalno delo, ki si ga lastijo s članki in preprodajajo nazaj javnim ustanovam, ničeln. Zanje ga brez kakršnegakoli poplačila v celoti opravijo javno sponzorirane institucije, ki so nato taiste rezultate svojega dela prisiljene odkupovati nazaj, in sicer za nekajkrat višjo vrednost od izvirne. Zasebne baze tako dobijo v lastništvo članke in revije, ki so največkrat že popolnoma zaključene in do potankosti izdelan strokovni izdelek, v celoti in izdatno podprt s strani davkoplačevalskega denarja (Sutherland, 1999). Kajti raziskovalnega dela, ki je dolgotrajen in kompleksen ter zato finančno drag proces, javne ustanove ne podpirajo le s plačami, ki jih v letih prejemajo univerzitetni in drugih raziskovalci, temveč z davkoplačevalskim denarjem to počno tudi z izdatnim financiranjem knjižnic in opremljanjem ter vzdrževanjem laboratorijev, kar je predpogoj za kvalitetno raziskovalno delo (Merrett, 2006: 96). Prav tako je pri pretapljanju rezultatov in teoretičnih spoznanj v članke pomembna tudi druga podporna infrastruktura, ki jo nudijo javno sponzorirane univerze, kot so npr. računalniki, programska oprema, ustrezen in redno vzdrževan delovni prostor, dostop do interneta, telefoni in telefaksi, ki so nujni za izvajanje ne le raziskovalnega, temveč tudi uredniškega in recenzentskega dela (Merrett, 1997; Morrison, 2009). To je prav tako opravljeno večinoma prostovoljno, saj se predpostavlja, da so recenzenti in uredniki dolžni izvesti tovrstna dodatna dela kot del svojega prispevka k akademski kulturi in da so za to že ustrezno finančno nagrajeni s plačami, ki jih prejemajo na institucijah, kjer so zaposleni. Avtorji prispevkov od zasebnih lastnikov baz ne prejmejo honorarjev, ampak so za objavo članka, kot kaže praksa

prestiznih revij, vse bolj primorani celo plačati iz lastnega žepa, kar zmanjšuje možnosti objav in dostopnost akademskih raziskav. Ker je glavnina stroškov, ki jo predstavlja raziskovalno in ustvarjalno delo, v celoti pokrita že s strani davkoplačevalskega denarja, lastniki zasebnih baz izgotovljene prispevke brez večjih stroškov (še zlasti v primerjavi z raziskovalnimi) le še »zapakirajo«, kar velja tudi v primeru, da nase delno prevzamejo uredniška in druga dela, kot so korekture in prelomi (Sutherland, 1999; Pirie, 2009: 32). »Komercialna baza Elsevier na primer navaja, da zaposlujejo 7000 urednikov, v domeni katerih je približno 2000 revij. Vendar pa pri tem prikladno izpuščajo podatek, da z njimi sodeluje kar 970.000 neplačanih članov uredniških odborov, recenzentov in avtorjev prispevkov, ki tej korporaciji prispevajo svoje znanje, čas in druge resurse, izdatno podprte s strani davkoplačevalskega denarja.« (Bjoern Brems, <http://bjoern.brems.net/comment-n820.html>). V večini primerov, kot navaja Bergstrom, uredniki prestižnih revij, indeksiranih v komercialnih bazah, svoje delo v resnici opravljajo zastojno zavoljo prestiža; univerze, na katerih so zaposleni, pa v teh primerih zasebne baze celo neposredno subvencionirajo, saj so takemu članu oddelka pripravljene odstopiti za to potrebno infrastrukturo, administrativno podporo in ustrezno zmanjšati njegove pedagoške obremenitve (2001: 194).

Zasebne baze, ki v resnici razpolagajo le z naslovi revij in s seznamom naročnikov (Merrett, 2006: 101), si sadove javnofinančno sponzoriranega raziskovalnega dela, ki ga same niso razvile, olastninijo, tako da avtorju in s tem institucijam, pod okriljem katerih so bile te raziskave izvedene, odvzamejo materialne avtorske pravice. Ker morajo ob objavi članka avtorji svoje materialne pravice prenesti na založnika, to slednjemu omogoča, da na podlagi tega prelastninjenja prosto in po svoji volji določa cene revij; institucijam pa za izposajo tega, kar so same razvile, a jim je bilo na osnovi prenosa materialnih pravic odtujeno, zaračunava rento z nekajkrat višjimi naročninami, kot bi jim jih sicer neprofitne ustanove (Bergstrom, 2001: 191). Poleg astronomskega dvigovanja cen posameznih revij so zasebne korporacije razvile tudi druge monopolne tržne instrumente, s katerimi še dodatno obremenjujejo in izčrpavajo javne proračune raziskovalnih in univerzitetnih ustanov, da bi povečale svoje profite in hkrati s trga izrinile druge kvalitetne in znatno cenejše neprofitne založniške hiše. Med temi manipulativnimi metodami najbolj izstopajo t. i. paketne ponudbe, ki so se pojavile z digitalizacijo medijev. To pomeni, da zasebne digitalne baze nakup osrednjih vodilnih revij oziroma ene vrste produkta in dostopa do njih pogojujejo s sočasnim nakupom cele vrste drugih revij ali druge vrste produkta, ki jih knjižnice za delo njihovih raziskovalcev sicer ne potrebujejo ali pa bi jih lahko po nižjih cenah in v posamičnih izvodih pridobile od drugih manjših, tudi neprofitnih ponudnikov (Edlin in Rubinfeld, 2004: 156). Ker je znotraj zasebnih digitalnih baz višina naročnine na posamezne vodilne revije namerno nastavljena tako, da predstavlja nekajkratni in torej vrtoglavi večkratnik njihove dejanske vrednosti, so knjižnice prisiljene pristati na t. i. paketni nakup, saj jim je v nasprotnem primeru onemogočen dostop do osrednjih revij (Pirie 2009: 37). Pri tem gre za preračunljivo prisilo, ki jo korporacije spretno ponujajo kot ugodnost, čeprav to ne odseva dejanske slike: kombinirana cena vseh nekaj sto ali pa tisoč revij, ki naj bi bile dodatno vključene v razširjeni osnovni paket, je sicer res nižja od njihove individualno določene vrednosti (in hkrati različno določena glede na BDP držav, katerim korporacije ponujajo svoje posredniške posele), vendar ne gre pozabiti, da gre v večini primerov za vsiljeni balast, ki ne glede na domnevno diskontno ceno prav zaradi svoje kvantitete avtomatično in drastično podraži osnovni paket (samo CTK Univerze v Ljubljani je iz državnega proračuna za leto 2011 prejela 458.932 evrov za nabavo Elsevierjeve baze ScienceDirect, 474.253 za SpringerLink, 32.970 za Wiley InterScience, NUK pa 71.427 za EBSCOhost Research Databases, 73.515 za Emerald Management extra 140 in 22.108 za Sage journals online). Posledica tega je, kot opozarjajo kritiki, da vsiljene paketne ponudbe premosorazmerno obremenijo in v večji meri počrpajo osnovni proračun knjižnic, ki so se zato v vse večji meri prisiljene odpovedovati drugim revijam manjših založnikov in samostojnih

znanstvenih društev. Ti na ta račun izgubljajo svoj naročniški delež, kar na daljši rok ogroža obstoj in preživetje njihovih enako ali še bolj kvalitetnih revij, ki jih ustvarjajo za znatno nižjo ceno, medtem ko se koncentrira in krepi monopolni položaj profitno naravnanih korporacij (Pirie, 2009: 37; Edlin in Rubinfeld, 2004: 130). Na ta način se znanstvenikom tudi omejuje dostop do potrebnega raziskovalnega materiala in ne nazadnje ustrezno nadgrajenega znanja. Ker se proračuni knjižnic iz leta v leto vedno bolj stekajo v kritje neprestano večajočih se paketnih naročnin za elektronske in tiskane akademske revije, kot jih diktirajo zasebne baze, se knjižnice v prvi vrsti vse bolj odrekajo tudi naročilu monografij in drugih knjižnih publikacij. Tako je nabava knjig med raziskovalnimi knjižnicami v ZDA že med letoma 1986 in 2000 padla kar za 17 %, naročilo revij pa le za 7 % (Edlin in Rubinfeld, 2004: 133). Celo najboljše ameriške raziskovalne knjižnice poročajo, da je obseg njihovih zbirk padel 30 % pod minimalni prag, ki bi še zadostoval za osnovne raziskovalne potrebe (Merrett, 2009: 102). Paketnim ponudbam navkljub in prav zaradi njih založenost knjižnic in s tem dostop do znanja pada, kljub temu da se njihovi izdatki neprestano večajo.

Medtem se prav zaradi izčrpavanja znatno povečujejo profiti zasebnih korporacij: leta 1997 je Elsevier ustvaril 812 milijonov funtov operativnega profita oziroma 27,2 % čistega dobička, leta 2003 pa že več kot milijardo funtov operativnega profita. Taylor&Francis je leta 2000 »ustvaril« 20 milijonov funtov operativnega profita, kar je predstavljalo 17,5 % profitne marže, medtem ko je leta 2003 »ustvaril« že 30 milijonov funtov operativnega profita, oziroma 17,2 % čistega dobička. Wiley je leta 1993 dosegel 13 milijonov dolarjev operativnega dobička oziroma 4,7-odstotno profitno maržo, leta 2003 pa že 123 milijonov dolarjev operativnega profita oziroma 14,4 % čistega dobička (Merrett, 2009: 99). Leta 2006 je Reed Elsevier s »svojimi« revijami s področja medicine, znanosti in tehnologije dosegel 30,6 % operativnega profita, Wiley z revijami taistega področnega tipa 45,5 % operativnega profita, njegova podenota Blackwell za področje družbenih ved 28,1 %, medtem ko je Thompson poročal o 24-odstotnem profitu (Pirie, 2009: 38). Te profitne stopnje, ki so seveda posledica izčrpavanja javnega proračuna in še enkratnega zaračunavanja knjižnicam za delo, ki so ga opravili akademiki zastoj, so astronomске v primerjavi s profitnimi maržami drugih industrij, kajti v tem času je bila denimo povprečna profitna stopnja proizvodne industrije v ZDA 7,1 % (ibid.). Zasebni lastniki podatkovnih baz so v pakete, ki jih vsiljujejo knjižnicam, da bi tako prečrpali čim več davkoplačevalskega denarja v svoje žepe, vgradili in vzpostavili še druge oblike manipulativnega nadzora nad prisvojenim delom javnih institucij in s tem restrikcij nad pretokom znanja, iz česar izhaja dodatno povečevanje njihovih dobičkov. Splošno znano je, da korporacije tudi znotraj paketov, ki jih ponujajo, ne omogočajo prostega dostopa do znanstvenih raziskav, saj so recimo v okviru enega paketa na razpolago le nekateri deli posameznih akademskih revij, medtem ko so drugi zatemnjeni, kar se denimo odraža v enoletnem embargu na članke, objavljene v tekočem letu. S tem knjižnice prisilijo, da poleg visoke naročnine na digitalne paketne ponudbe sproti naročajo in tako plačujejo še vzporedno naročnino na tekoče tiskane verzije revij, ki jih nujno potrebujejo njihovi znanstveniki, in to je druga plat paketne strategije. Kot opisujeta Edlin in Rubinfeld: če Elsevier v svojem paketu ponuja dostop do baze ScienceDirect za 315.000 dolarjev ob predpostavki, da morajo knjižnice naročiti te revije v tiskani obliki za domnevno diskontno ceno 30.000 dolarjev, potem gre za vsiljeni in obvezni produkt, ki podraži celotno naročnino. Če bi knjižnice imele možnost, bi se seveda v tem primeru odločile le za naročilo tiskanih revij, privarčevani denar pa vložile v nakup monografij in revij pri drugem založniku (2004: 157).

Predvsem pa t. i. paketni nakupi digitaliziranih revij v resnici ne predstavljajo pravega nakupa, saj bi ta moral knjižnicam podeliti pravico do arhiviranja in s tem nadaljnega širjenja in prostega razpolaganja s kupljeno literaturo. Namesto tega gre pri t. i. paketnih nakupih le za obliko licenčnega ali rentnega zakupa fiksnega števila revij za določeno fiksno obdobje, ki se giblje od dveh do petih let in ga morajo knjižnice obnoviti, po pravilu, za vsakokrat višje

čprav v tujini, ne šteje in tudi ne prinaša enakega nabora točk, še manj pa članek s taisto vsebino, objavljen v domačem jeziku govorca v kateri od domačih revij, ki niso indeksirane v kateri od mednarodnih baz. Tovrstni vsiljeni standardi kakovosti na svojstven način neposredno podpirajo beg možganov in izbris lokalne kritične inteligence, saj gre po eni strani za obliko neokolonizacije, ki zahteva, da se periferna akademska srenja podredi tistim vrstam raziskav in tematskih obravnav, ki so ideološko pisane na kožo globalnim centrom moči in kapitala, in jih sprejme za svoje, zato da bi sploh lahko bila pripuščena v ožji krog objavljenih avtorjev (Bensimon in Odorika, 2006: 265). To neposredno zadeva produkcijo vednosti in spremljajočega ideološkega zagovora, s katerim se v neoimperialističnem centru zavoljo uveljavljanja geopolitično-ekonomskih interesov med drugim znova ponastavlja delitev na t. i. zahodno civilizacijo in vse ostale, s tem pa obnavlja in prenavlja diskurz drugosti in odklonskost v odnosu do navidezno nevtralnega in samooklicanega zahodnoevropskega jedra. Hkrati gre po drugi strani v ozadju tovrstnih standardov odličnosti za preprost prenos in uzurpacijo lokalnega znanja, ki bi moralo biti javno dobro in torej na razpolago tisti srenji, ki je razvoj tega znanja podprla z lastnimi javnofinančnimi sredstvi, v zasebne roke zahodnoevropskih multinacionalk. Ti korporativni monopoli namreč bdijo nad upravljanjem mednarodnih baz revij oziroma trženjem avtorskih pravic, kar pomeni, da npr. dostopanje do člankov, ki so jih napisali lokalni akademiki ob podpori lokalnih javnofinančnih sredstev, ne le zgolj posredujejo, marveč preprodajajo nazaj univerzam, knjižnicam in drugim izobraževalnim ustanovam, to pa pomeni, da morajo lokalne knjižnice odkupiti nazaj to, kar so ustvarili domači raziskovalci z javnoproračunskim denarjem (Bensimon in Ordorika, 2006: 265). To je seveda še ena od oblik globalne akumulacije kapitala posameznikov na račun kolektivnega razlastnjenja množic. In tretjič: točkovna merila kakovosti, ki za najvišjo obliko akademske odlič-

---

protiplačilo. To tudi pomeni, da v tem obdobju knjižnice ne morejo odpovedati naročin na posamezne revije v paketu, v kolikor bi se želele naročiti na cenejšo revijo enake kakovosti, ki jo ponujajo neprofitne organizacije. Vsiljeni paketi oziroma rentni zakupi gradiva, poanta katerih je, da knjižnicam ne omogočajo prostega razpolaganja z njim, imajo za knjižnice in javne ustanove, katerih del so, katastrofalne posledice. Kot izpostavlja Merrett, ti vsiljeni paketi knjižnice postavljajo v popolno odvisnost od velikih korporacij in njihovih cenovnih politik: za knjižnice pomenijo izgubo nadzora nad vsebino njihovih zbirk, ki jo prinašajo kvantitativno številčne, vendar pa tematsko razpršene, po tržnem in ne vsebinskem principu sestavljene paketne ponudbe; izgubo lastništva nad zakupljenim materialom, kar je ne nazadnje razvidno tudi iz dejstva, da ob zamudi rentnega plačila knjižnice ne morejo koristiti dostopa niti do tistih delov paketne ponudbe, ki so jo že plačale; ter vedno večjo pokrčenost in homogenost gradiva, ki zaradi monopolne koncentracije tržnega deleža korporacij in spremljajočega izrinjanja neprofitnih akademskih založnikov določa isto ponudbo različnih knjižnic, a večkrat plačljivo s strani posameznih knjižnic (2006: 101). To pa pomeni, da gre zgolj za podvajanje materiala istega ali pa različnih korporativnih ponudnikov, za katerega mora vsaka ustanova plačati posebej.

nosti določajo članke, objavljene v enem od svetovnih tujih jezikov in v tujih bazah revij, univerzitetno inteligenco v perifernih državah s tem ne le neposredno silijo, da objavlja izključno ali čim več v mednarodnih revijah in s tem daleč proč od potreb vse bolj podhranjene lokalne srenje. Na ta način jo po eni strani tudi razdira, individualizira in medsebojno strokovno oddaljuje: ne vzpodbuja več lokalnih navezav in medsebojnega dialoga, saj ga akademski učitelji zaradi potrebe po mednarodnih objavah prenašajo vse bolj čez meje svojih držav in svojih akademskih skupnosti; strokovne stike tako vse bolj vzpostavljajo le s posameznimi specializiranimi akademiki v tujini, s pomočjo katerih si je mogoče zagotoviti potencialno objavo v eni od tujih revij, indeksirani v mednarodni bazi akademskih revij (Lynch, 2006: 7). Vse to pa jih postavlja v vse večjo individualno odvisnost od zunanjih centrov moči in jih zapira v novo oblikovani, hermetično sklenjeni akademski krog, ki postaja strukturalno odmaknjen od pereče vsakdanjosti in potreb širše ter lokalne skupnosti.

Kajti pod pritiski novih standardov akademske kakovosti, ki na prvo mesto postavljajo čim večje število člankov, objavljenih v tujem jeziku in mednarodnih bazah revij, se spreminja tudi narava univerzitetnega učitelja: njegova intelektualna odgovornost ni več usmerjena v izgradnjo znanja zavoljo prenosa le-tega na lokalno skupnost, temveč je povsem individualizirana in sprivatizirana, saj je pod pritiski novih meril usmerjena kvečjemu v izgradnjo lastnega statusa kot akademika - podjetnika (Bensimon in Ordorika, 2006: 268, Roberts, 2007: 359), ki preračunljivo deluje zgolj v svojo korist. Novi standardi akademske kakovosti, ki od univerzitetnih učiteljev zahtevajo, da svojo akademsko odličnost izkazujejo s čim večjim številom člankov, napisanih v tujem jeziku in objavljenih v mednarodnih bazah, akademike oddaljujejo od lastne skupnosti in njenih potreb po znanju, ki denimo na področju humanistike zahteva razumevanje lokalnih pojavov v spregi z razumevanjem njihovih svetovnih makrookvirov (Lynch, 2006: 9). Nova merila kakovosti, ki od akademikov zahtevajo predvsem objave v tujem jeziku in mednarodnih bazah, prav na račun teh pogojev krčijo in zavirajo tako prenos kot razvoj znanja v lokalni srenji, ki tako ostaja vse bolj intelektualno osiromašena in neozaveščena njenim izdatnim javnoproračunskim injekcijam navkljub. Neizogibna posledica kvantitativnih meril kakovosti pa postaja tudi dejstvo, da je dostopnost že tako okleščenega in tudi med akademiki vse manj pretočnega znanja vse bolj omejena na ozek mednarodni akademski krog, ki izključuje periferne pa tudi tiste centralno pozicionirane akademike, ki se niso pripravljene podrežati zahodnoevropskim centrom kapitalistične moči.

Za merila kakovosti je značilno tudi to, da tudi na splošno ne omogočajo več prenosa razvoja in širjenja znanja med širšo lokalno skupnost. Po-

stavlja jo namreč dvojne točkovne standarde tudi za tista dela, ki so napisana v maternem jeziku govorca in objavljena pri eni od domačih založb ali revij. Članek, ki je denimo napisan za potrebe širjenja temeljnega znanja med domačo učiteljsko publiko in je objavljen v zborniku, ne šteje več kot relevanten članek; v najboljšem primeru prinaša le minimalno število točk v primerjavi s člankom s taisto vsebino, ki je objavljen v eni od domačih akademskih revij, indeksirani v eni od mednarodnih baz.²³ Merila kakovosti, ki jih predpisuje vladna agencija, tako vzpodbujajo le objave v akademskih revijah in zapirajo produkcijo znanja v ozek in torej samemu sebi namenjen akademski krog, s čimer univerzitetne učitelje in diseminacijo znanja ponovno oddaljujejo od širše srenje in njene dobrobiti. Merila kvantitativne kakovosti tako neposredno odpravljajo vzpodbude za širše intelektualno delo univerzitetnega učitelja, ki bi moralo biti med drugim usmerjeno v javna predavanja in delavnice za najrazličnejše segmente družbe, vključno z nevladnimi organizacijami in drugimi civilnimi iniciativami (Lynch, 2006: 7). To bi moralo biti delo, ki preizprašuje in kritizira in je vidno angažirano v javni sferi. Teorija, iz katere izhaja praksa, tako postaja vse bolj izdvojena iz širše družbe, praksa sama pa je vse bolj podvržena le priložnostnim delavnicam, ki nimajo več teoretske osnove in veljave. Ker tovrstno akademsko delo ostaja nepriznано in sistemsko namerno spregledano, med akademiki ob pomanjkanju časa tudi usiha. Z zvajanjem akademskega dela zgolj na serijsko produkcijo člankov, kot to terjajo merila kvantitativne kakovosti, znanje postaja butično akademsko (ne)znanje, saj kroži v vse bolj hermetično zaprtih krogih in postaja vse bolj namenjeno le samo sebi. Kot izpostavlja Kathleen Lynch, gre za svojevrstno privatizacijo oziroma odtujitev in s tem osiromašenje znanja, ki ne omogoča, da bi se hipoteze in teze preverile tudi v realnem življenju, in sicer v najširšem dialogu z različnimi akterji in proizvajalci znanja, tako teoretičnega kot izkustvenega. Merila kakovosti, ki oblikujejo »dobrega akademika«, od slednjega tako zahtevajo, da je »utišani akademik« na periferiji globalnega reda in v javni sferi lastne dežele (2006: 9). Njegova naloga ni več informirati širšo skupnost in prispevati k njeni dobrobiti, temveč kalkulirati in preračunavati, katera od objav znotraj ozko zaprtega akademskega kroga prinaša

23 Delovanje univerzitetnih učiteljev kot javnih intelektualcev ni le popolnoma razveljavljeno, temveč kaznovano z manjšim ali pa sploh neobstoječim naborom točk. Prav na tem temelji tudi vzporedna redefinicija in degradacija tovrstnega dela – ki sicer zahteva sistematično poznavanje disciplin in dodelano teoretično znanje – v obliko neintelektualnega in neakademskega dela. Tako so, kot izpostavlja Jan Armstrong, na primer esejistične razprave, knjižne recenzije, komentarji in kolumne, objavljeni v širših občilih, uredniški predgovori, spremne besede in konferenčni prispevki vsi po vrsti obravnavani kot dela sekundarnega pomena z minimalnim naborom točk (ki je vsaj nekajdesetkrat manjši od minimalnega praga točk, ki ga prinese članek, objavljen v akademski reviji) ali pa sploh ne, pa čeprav gre za ključne oblike širjenja znanja tako znotraj samih ozko specializiranih disciplin kot tudi med disciplinami samimi, predvsem pa zunaj akademskega slonokoščene stolpa (2010: 56–57).

največje število točk. S tem postaja njegovo delo vse bolj namenjeno le samo sebi oziroma zadovoljevanju t. i. kriterijev kakovosti in odličnosti. O tem ne nazadnje priča tudi dejstvo, da je skokovitemu porastu novih publikacij navkljub frekvenca njihove dejanske berljivosti vedno manjša. Znanje, ki je po svoji vsebini že prestrukturirano, se tako privatizira, *funkcija akademika kot javnega intelektualca se pod sistemsko uvedenimi pritiski, ki jih predstavljajo kvantitativna merila kakovosti, ukinja*. Zato menedžersko-korporativni sistem upravljanja z akademsko delovno silo in spremljajoča kvantitativna definicija akademske odličnosti predstavlja svojevrstno obliko utišanja akademske srenje in kontrole nad njo.

Ta ob uvedbi kvantitativnih meril kakovosti akademskega dela ni le vse bolj depolitizirana, kar vodi v nevtralizacijo univerze kot družbeno-politično angažirane institucije; postaja namreč tudi vedno bolj usmerjena v ozko zazrti individualizem, medsebojno brezpredmetno tekmovalnost in hiperegoističnost, ki jo narekuje točkovni sistem vrednotenja akademskega dela. Opušča se poprejšnja kolegialnost, pretok informacij in izmenjava hipotez, in sicer, kot izpostavljata Bensimon in Ordorika, iz dveh razlogov: v sistemu, ki akademike sili h kratkoročno nastavljenemu zbiranju objav oziroma točk, je kolegialnost obravnavana kot vedno bolj časovno potratna in neučinkovita dejavnost, saj zavoljo nje primanjkuje časa za individualno hiperprodukcijo objav, ki jo zahtevajo kvantitativne merila akademske odličnosti; po drugi strani pa medsebojno druženje in iz tega izhajajoča prosta izmenjava in pretok idej vse bolj presihata prav iz strahu, da bi si teze, prebliske in mnenja, še preden so ta objavljena in torej avtorsko zaščitena, v stiski izposodil in objavil kdo drug, da bi lahko nadomestil svoj točkovni primanjkljaj in si tako zagotovil osnovno eksistenco, kot jo določajo novi standardi akademskega dela (2006: 266).

Kratkoročno nastavljena in domnevno merljiva produktivnost – posledica katere je sprememba narave in vsebine raziskovalnega dela, saj odpravlja dolgoročne in vsebinsko naravnane raziskave in jih nadomešča s tistimi, ki niso le ozko fokusirane in dekontekstualizirane, ampak so njihovi rezultati tudi demagoško bolj sprejemljivi – vodi v dokončno preoblikovanje subjektivitete akademskega učitelja. Gre namreč za premik v razumevanju vloge akademskega učitelja od javno odgovornega in angažiranega intelektualca, čigar proizvodnja teorije in znanja je usmerjena v javno dobro, k ozko zazrtemu akademiku - podjetniku, čigar merljiva produkcija znanstvenih enot je usmerjena k zadovoljevanju ozkih komercialnih interesov zasebnih interesnih skupin in izgrajevanju lastnega statusa kot tržno uspešnega subjekta (Davies in Bansel, 2010; Lynch, 2006: 2). Korporativno-menedžerski strukturalnimi posegi imajo negativen učinek na akademsko solidarnost, na vrsto znanja, ki se bo proizvajalo, in na oblike njegove diseminacije (Bensi-

mon in Ordorika, 2006: 270). To vodi tudi v preoblikovanje vloge in zavesti akademskega učitelja, ki se v neoliberalni shemi premakne od intelektualca z javno odgovornostjo k akademskemu profesionalcu, ki postaja odgovoren korporativno-menedžerski strukturi. Točkovni sistem merjenja preverljivosti in kakovosti akademskega dela predstavlja obliko prisilne identifikacije, saj je osnovno preživetje slehernega akademskega učitelja poslej odvisno od pokorljivosti novovpeljanemu sistemu, ki zato predstavlja obliko tihe in vseprisotne kontrole (Davies in Bansel, 2007). Akademsko delo je znotraj neoliberalne paradigme, ki teži k poblagovljenju in privatizaciji javnega dobrega ter njeni segmentaciji na merljive enote, pretvorjeno v obliko storilne dejavnosti in ne več javne odgovornosti. To pa pomeni, da so akademiki v vlogi akademikov - podjetnikov in s tem ukročenih neoliberalnih subjektov vpreženi zgolj v produkcijo razosebljenega blaga in storitev. To pa ne obsega le komodifikacije znanja, učnih programov in akademskih raziskav, temveč tudi študente same, saj so tudi ti obravnavani le kot še eden v vrsti produktov, ki jih lahko ponudi neoliberalna korporativna univerza (Malcom in Zukas, 2009: 501). Od tod tudi poudarek na usvajanju spretnosti in (ne-)znanju, s čimer se sklene krogotok privatizacije in komercializacije univerze.

Literatura

- Armstrong, J. (2010). Political Economy of Academic Writing Practices. *Journal of Thought*, 45, 12, 55–70.
- Bansel, P. (2007). Subjects of choice and lifelong learning. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 20, 3, 283–300.
- Bensimon, M. E., in Imanol, O. (2006). Mexico's Estímulos: Faculty Compensation Based Piecework. V: R. A. Rhoads in C. A. Torres (ur.). *The University, State, and Market: The Political Economy of Globalization in Americas*. Stanford: California Stanford University Press, 250–274.
- Bergstrom, C. T. (2009). Free Labor for Costly Journals. *Journal of Economic Perspectives*, 15, 3, 183–198.
- Brembs, B. A fistful of dollars: why corporate publishers have no place in scholarly communication. <http://bjoern.brembs.net/comment-n820.html> (20. 8. 2011).
- Brennan, M. (2009). Steering teachers: Working to control the feminized profession of education. *Journal of Sociology*, 45, 4, 399–359.
- Broomhill, R., in Sharp, R. (2007). The problem of social reproduction under neoliberalism. Reconfiguring the male-breadwinner model in Australia. V: C. M. Griffin in J. Brodie (ur.). *Remapping Gender in the New Global Order*. New York, London: Routledge, 85–108.
- Callinicos, A. (2006). *Universities in a Neoliberal World*. London: Bookmarks Publications.

- Clarke, S. (2005). The Neoliberal Theory of Society. V: A. Saad-Fiho in D. Johnston (ur.). *Neoliberalism: A Critical Reader*. London, Ann Arbor: Pluto Press, 50–59.
- Davidson-Harden, A., in Majhanovich, S. (2004). Privatisation of Education in Canada: A Survey of Trends. *International Review of Education*, 50, 263–287.
- Davies, B., in Bansel, P. (2010). »Governmentality and Academic Work: Shaping the Hearts and Minds of Academic Workers. *Journal of Curriculum Theorizing*, 26, 3, 5–20.
- Davies, B., in Bansel, P. (2007). Neoliberalism and education. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 20, 3, 247–259.
- Drahos, P., in Braithwaite, J. (2002). *Information Feudalism*. London, Sterling: Earthscan.
- Duménil, G., in Lévy, D. (2005). The Neoliberal (Counter-)Revolution. V: A. Saad-Fiho in D. Johnston (ur.). *Neoliberalism: A Critical Reader*. London, Ann Arbor: Pluto Press, 9–19.
- Edlin, A. S., in Rubinfeld D. L. (2004). Exclusion or Efficient Pricing? The ‚Big Deal‘ Bundling of Academic Journals. *ABA: Antitrust LJ*, 72, 1, 128–159.
- Entin, J. (2005). Contingent Teaching, Corporate Universities, and the Academic Labor Movement. *Radical Teacher*, 73, 26–32.
- Eyre, L. (2002). »No Strings Attached»? Corporate Involvement in Curriculum. *Canadian Journal of Education*, 27, 1, 61–80.
- Fitz, J., in Beers, B. (2002). Education Management Organisations and the Privatisation of Public Education: a cross-national comparison of the USA and Britain. *Comparative Education Volume*, 38, 2, 137–154.
- Gaffikin, F., in Perry, D. C. (2009). Discourses and Strategic Visions: The U. S. Research University as an Institutional Manifestation of Neoliberalism in a Global Era. *American Educational Research Journal*, 46, 115–144.
- Hanley, L. (2005). Academic Capitalism in the New University. *Radical Teacher*, 73, 3–7.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Hatcher, R. (1994). Market Relationships and the Management of Teachers. *British Journal of Sociology of Education*, 15, 1, 41–61.
- Hill, D., Greaves, M. N., in Maisura, A. (2009). Education, Inequality, and Neoliberal Capitalism: A Classical Marxist Analysis. V: D. Hill in R. Kumar (ur.). *Global Neoliberalism and Education and its Consequences*. New York, London: Routledge, 102–126.

- Hirtt, N. (2009). Markets and Education in the Era of Globalized Capitalism. V: D. Hill in R. Kumar (ur.), *Global Neoliberalism and Education and its Consequences*. New York, London: Routledge, 208–226.
- Jones, A. J. (2008). Foundations of Corporatization: Lessons from the Community College. *The History Teacher*, 4, 2, 213–217.
- Kumar, R., in Hill, D. (2009). Introduction: Neoliberal Capitalism and Education. V: D. Hill in R. Kumar (ur.). *Global Neoliberalism and Education and its Consequences*. New York, London: Routledge, 1–11.
- Lave, R., Mirovski, P., in Randalls, S. (2010). Introduction: STS and Neoliberal Science. *Social Studies of Science*, 40, 5, 659–675.
- Leher, R. (2009). Brazilian Education, Dependent Capitalism: A Classical Marxist Analysis. V: D. Hill in R. Kumar (ur.). *Global Neoliberalism and Education and its Consequences*. New York, London: Routledge, 127–150.
- Lieberwitz, L. R. (2004). The Marketing of Higher Education: The Price of the University's Soul. *Cornell Law Review*, 89, 763–800.
- Lustig, J. (2005). The University Revisioned: An Alternative to Corporate Mis-education. *The Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 27, 17–52.
- Lynch, K. (2006). Neo-liberalism and Marketisation: the implications for higher education. *European Educational Research Journal*, 5, 1, 1–17.
- Malcom, J., in Zukas, M. (2009). Making a mess of academic work: experience, purpose and identity. *Teaching in Higher Education*, 14, 5, 495–506.
- Marn, U. (21. 9. 2012). Boletovo poročilo. *Mladina*, 38, 30–32.
- McCowan, T. (2007). Expansion without equity: An analysis of current policy on access to higher education in Brazil. *Higher Education*, 53, 579–598.
- McCowan, T. (2009). Higher Education and the Profit Incentive. V: D. Hill in R. Kumar (ur.). *Global Neoliberalism and Education and its Consequences*. New York, London: Routledge, 54–72.
- Merrett, C. (2006). The expropriation of intellectual capital and the political economy of international academic publishing. *Criticalarts*, 20, 1, 96–111.
- Miller, B. (2010). Skills for sale: what is being commodified in higher education? *Journal of Furber and Higher Education*, 34, 2, 199–206.
- Modic, T. (10. 11. 2012). Revoz si obeta 45,5 milijona evrov državne pomoči. *Poslovni dnevnik*.
- Morrison, H. (2009). *Scholarly Communication for Libraries*. Oxford: Chandos. <http://pages.cmns.sfu.ca/heather-morrison/chapter-4-economics-of-scholarly-communication-in-transition/> (23. 7. 2012).

- Moutsios, S. (2010). Power, politics and transnational policy-making in education. *Globalisation, Societies and Education*, 8, 1, 121–141.
- Nealon, J. T. (2007). The Associate Provost in the Gray Flannel Suit: Administrative Labor and the Corporate University. *Rethinking Marxism*, 19, 1, 92–109.
- Olssen, M. (2006). Understanding the mechanisms of neoliberal control: lifelong learning, flexibility and knowledge capitalism. *International Journal of Lifelong Education*, 25, 3, 213–230.
- Olssen, M., in Peters, M. A. (2005). Neoliberalism, higher education and the knowledge economy: from the free market to knowledge capitalism. *Journal of Education Policy*, 20, 3, 313–345.
- Paquette, J. (2005). Public Funding for 'Private' Education: The Equity Challenge of Enhanced Choice. *American Journal of Education*, 111, 4, 568–596.
- Paul, L. J. (2005). Canadian Women Contact Academics in the Public and Corporate University. *The Delta Kappa Gamma Bulletin*, 22–27.
- Peekhaus, W. (2010). The Neoliberal University and Agricultural Biotechnology: reports from the Field. *Bulletin of Science, Technology and Society*, 32, 2, 415–429.
- Percy, A., in Beaumont, R. (2008). The casualisation of teaching and the subject at risk. *Studies in Continuing Education*, 30, 2, 145–157.
- Peters, M. A. (2005). The new prudentialism in education: actuarial rationality and the entrepreneurial self. *Educational Theory*, 55, 2, 123–137.
- Pirc, V. (4. 12. 2008). »Rdeča luč za financiranje zasebnikov« *Mladina*, 49.
- Pirie, I. (2009). The Political Economy of Academic Publishing. *Historical Materialism*, 17, 31–60.
- Pusser, B., Slaughter, S., in Thomas, S. L. (2006). Playing the Board Game: An Empirical Analysis of University Trustee and Corporate Board Interlocks. *The Journal of Higher Education*, 77, 5, 747–775.
- Rhoades, G., in Slaughter, S. (2006). Academic Capitalism and the New Economy: Privatization as Shifting the Target of Public Subsidy in Higher Education. V: R. A. Rhoads in C. A. Torres (ur.). *The University, State, and Market: The Political Economy of Globalization in Americas*. Stanford: Stanford University Press, 103–140.
- Roberts, P. (2007). Neoliberalism, Performativity and Research. *Review of Education*, 53, 349–365.
- Robertson, S. L. (2010). The EU, 'regulatory state regionalism' and new modes of higher education governance. *Globalisation, Societies and Education*, 8, 1, 23–37.
- Seybold, P. (2008). The Struggle Against Corporate Takeover of the University. *Socialism and Democracy*, 22, 1, 115–125.

- Slaughter, S., in Rhoades, G. (2004). *Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education*. Baltimore: John Hopkins University.
- Sutherland, J. (7. 1. 1999). Who Owns John Sutherland? *London Review of Books*, 21, 1, 3–6.
- Szekeres, J. (2006). General Staff Experiences in the Corporate University. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 28, 2, 133–145.
- Torres, C. A., in Schugurensky, D. (2002). The Political economy of higher education in the era of neoliberal globalisation: Latin America in comparative perspective. *Higher Education*, 43, 429–455.
- Trimble, S. W., Grody, W. W., McKelvey, B., in Gad-el-Hak, M. (2010). The Glut of Academic Publishing: A Call for a New Culture. *Academic Quest*, 23, 276–286.
- The Edu-factory Collective. (2009). *Towards a Global Autonomous University. Cognitive Labor, the Production of Knowledge, and Exodus from the Education Factory*. New York, Automeia.
- Walby, S. (1997). *Gender Transformations*. London, New York: Routledge.
- Weiler, N. H. (2000). States, Markets and University Funding: new paradigms for the reform of higher education in Europe. *Compare*, 30, 3, 333–339.
- Whitfield, D. (2001). *Public Services or Corporate Welfare. Rethinking the Nation State in the Global Economy*. London, Sterling: Pluto Press.
- Wilson, J. Z., Marksa, G., Noonea, L., in Hamilton-Mackenzie, J. (2010). Retaining a foothold on the slippery paths of academia: university women, indirect discrimination, and the academic marketplace. *Gender and Education*, 22, 5, 535–545.
- Witt, A. Christy Clark's Pursuit of Inequality: The Attack on Public Education. <http://www.themainlander.com/2012/03/05/christy-clarks-pursuit-of-inequality-the-attack-on-public-education> (5. 3. 2012).

Viri

ARRS, Prednostna lista za sofinanciranje nakupa tuje znanstvene literature in baz podatkov v letu 2010. <https://www.arrs.gov.si/sl/infra/tujlit/rezultati/10/rezult-razp-tujlit-10.asp> (23. 8. 2012).

ARRS, prednostna lista za sofinanciranje znanstvene literature v letu 2011. <https://www.arrs.gov.si/sl/infra/tujlit/rezultati/11/rezult-razp-tujlit-11.asp> (23. 8. 2012).

FUDŠ. Računovodsko poročilo za leto 2009. <http://www.fuds.si/media/pdf/pravniviri/lp/2009-Racunovodsko-porocilo-koncesije.pdf> (24. 7. 2012).

MIZKŠ. Finančna služba, Oddelek za plan in analize. »Izplačila zasebnim šolam v letu 2011«. Osebna korespondenca, 18. 5. 2012.

Key words: reading literacy, researching literacy, teaching literacy, reading models, evaluation.

Lilijana Burcar

Privatizacija in korporativizacija javne univerze

Neoliberalna kapitalistična država namerno reže in sistematično zmanjšuje že tako okleščena finančna sredstva javnim univerzam, da bi s tem ustvarila *umetno krizo* na področju njihovega financiranja. Univerze (podobno kot tudi druga področja javnega sektorja) na ta način strukturalno prisili, da navidezno samoiniciativno slej ko prej na stežaj odprejo vrata zasebnemu kapitalu in se podredijo njegovim interesom in diktatom, javne univerze same pa se pretovorijo v komercialne ustanove. Univerze in fakultete so namreč namerno odvzeta finančna sredstva prisiljene nadomestiti s 1) fleksibilizacijo in povečanimi neplačanimi delovnimi nadobremenitvami svojega učiteljskega kadra, 2) z uvajanjem šolnin, s čimer se med drugim ustvarja nov trg za zasebne banke in omejuje dostop večini do izobrazbe, in 3) s sklepanjem »partnerstev« z zasebnim kapitalom, kar javne univerze postavlja v podrejeni položaj, vodeč v pokrčenje in vsebinsko izvotlitev njihovih študijskih programov in raziskovalnih projektov. Javno-zasebna partnerstva delujejo v izrecno korist zasebnih podjetij, saj jim s prenosom zahtevnejših in dražjih raziskovalnih projektov na univerzitetna središča ni več treba financirati ne lastne in vse dražje raziskovalne infrastrukture, kot tudi ne lastne delovne sile, hkrati pa si preko t. i. tehnoloških transferjev oziroma prilaščenih patentov v celoti prisvojijo rezultate akademskega raziskovalnega dela, ki so jih donacijam navkljub sama le deloma financirala. Istočasno neoliberalna kapitalistična država denar, ki ga jemlje javnim univerzam, pretaka v ustanavljanje in izdatno nepovratno subvencioniranje dobičkonosno usmerjenih zasebnih fakultet, ki tako parazitirajo na davkoplačevalskemu denarju.

Ključne besede: neoliberalizem, kapitalizem, javne univerze, privatizacija, korporativizacija.

Privatization and corporativization of the public university

Neoliberal capitalist states have drastically cut the already substantially shrunken or even miniscule budgets capitalist states usually set aside for public universities. The point of this budget-cutting, which represents an orchestrated attack on public universities, has been to create an artificial fiscal crisis for public universities. The aim of such policies is to force public universities to open their doors, seemingly of their own accord, to the interests and dictates of the private capital, while they themselves become transformed into commercial entities with hardly any responsibility towards the production of knowledge as common good. As public universities become

hostage to the dictates of the private capital, this inevitably leads to the replacement of basic and long-term research with applied and commercially oriented, that is, fragmented and decontextualized short-term research. The inevitable result of this is that curricula themselves are eviscerated of meaningful content as the systematic pursuit of comprehensive understanding and holistic knowledge is scrapped. Public universities are forced to make up for the loss of their public budget through 1. the process of making their labour force flexible and casual and the concomitant increase of unpaid overtime workload, then through 2. the introduction of tuition fees, which leads to the creation of a new market niche for private banks while restricting the possibility of access to higher education for the majority of the population, and finally through 3. the introduction of so-called public-private partnerships, which put public universities in a subordinate position to private capital. Public-private partnerships work exclusively in favour of the interests of private capital. By transferring costly and more demanding research projects to the university facilities with an endless source of unpaid student researchers and underpaid teaching staff private companies reap very specific benefits for they no longer need to maintain and finance their own corporate research labs nor do they need to maintain and pay their own labour force. Most of these costs are transferred to the public universities for even though the corporations' donations might, at first sight, appear to involve large sums of money, these are in fact only token donations. Private companies' coverage of research and other costs is only partial at best, yet these very same private entities claim full and exclusive access to the results of such research, which is secured through the imposition of intellectual property and patent rights. This represents a classic form of usurpation and appropriation of mostly publicly funded common good, a process which is in other words described as accumulation of private capital by the population's systematic dispossession. At the same time the money that is cut back from public higher education budgets, leading to their impoverishment and structural weakening, is redirected into the creation of free-subsidies for profit-driven private faculties, which thus come to subsist on taxpayers' money.

Key words: neoliberalism, capitalism, public university, privatization, corporatization.